

Bosna i Hercegovina

Federacija Bosne i Hercegovine

Federalni zavod za programiranje razvoja

Lakoća poslovanja 2014.

Bosna i Hercegovina

Sarajevo, novembar 2013. godine

SADRŽAJ

UVOD	3
POSLOVNO OKRUŽENJE	4
POČETAK POSLOVANJA.....	11
DOBIVANJE GRAĐEVINSKE DOZVOLE	17
PRIKLJUČENJE ELEKTRIČNE ENERGIJE	23
REGISTRACIJA IMOVINE	29
MOGUĆNOST KREDITIRANJA.....	35
ZAŠTITA INVESTITORA	41
PLAĆANJE POREZA	46
MEĐUNARODNA TRGOVINA	52
IZVRŠENJE UGOVORA	57
RIJEŠAVANJE NESOLVENTNOSTI	61
ZAPOŠLJAVANJE RADNIKA	64

UVOD

Lakoća poslovanja analizira koliko je lako, prema važećoj zakonskoj regulativi zemalja, da lokalni poduzetnik otvori malo ili srednje preduzeće. Dokument mjeri i prati promjene propisa koji utiču na 11 područja životnog ciklusa preduzeća: osnivanje preduzeća, dobivanje građevinskih dozvola, priključenje električne energije, registraciju imovine, mogućnost kreditiranja, zaštitu investitora, poresku politiku, međunarodnu trgovinu, izvršenje ugovora, rješavanje nesolventnosti i zapošljavanje radnika.

U nekoliko dosadašnjih godišnjih izvještaja, Lakoća poslovanja predstavlja kvantitativne pokazatelje o poslovnoj regulativi i zaštiti imovinskih prava koji su uporedivi sa 189 zemalja. Set podataka pokriva 47 zemalja u podsaharskoj Africi, 33 u Latinskoj Americi i na Karibima, 25 u Istočnoj Aziji i na Pacifiku, 245 u Istočnoj Europi i Centralnoj Aziji, 120 na Bliskom istoku i Sjevernoj Africi i 8 u Južnoj Aziji, kao i 31 OECD zemlju. Pokazatelji se koriste za analizu ekonomskih rezultata kao i potvrdu koje reforme su uspjele, gdje i zašto.

Ovaj ekonomski profil predstavlja pokazatelje Lakoće poslovanja za Bosnu i Hercegovinu koji su uporedivi sa drugim zemljama. Podaci u ovom izvještaju datiraju od 1. juna 2013 (osim pokazatelja vezanih za poreze, koji pokriva period januar-decembar 2012.)

Metodologija Lakoće poslovanja se ne bavi svim područjima poslovanja. Područja koja su važna za poslovanje kao što su blizina velikih tržišta, kvalitet usluga infrastrukture (osim onih koji se odnose na spoljnu trgovinu i dobivanje električne energije), sigurnost imovine od pljačke i krađe, transparentnost javnih nabavki, makroekonomski uslovi ili temeljna snaga institucija, nisu predmet direktnog proučavanja od strane Lakoće poslovanja. Pokazatelji se odnose na lokalna preduzeća sa ograničenom odgovornošću koja posluju u najvećim poslovnim gradovima. S obzirom da su korištene standardne pretpostavke u prikupljanju podataka, poređenja i mjerila vrijede u svim ekonomijama. Podaci ne govore samo o poteškoćama u poslovanju, nego pomažu identifikovati izvor tih poteškoća podržavajući kreatore politika u osmišljavanju neophodnih reformi.

POSLOVNO OKRUŽENJE – ZBIRNA OCJENA BiH

Za kreatore politike koji pokušavaju poboljšati poslovno ekonomsko regulatorno okruženje, dobar način za početak je poređenje sa regulatornim okruženjem drugih zemalja. Lakoća poslovanja daje zbirni rang lakoće poslovanja na osnovu pokazatelja koji utvrđuju mjere i standardne propise tokom životnog ciklusa domaćih malih i srednjih preduzeća. Zemlje su rangirane od 1 do 189 po indeksu lakoće poslovanja pri čemu je 1 najviši rang (najbolji uslovi poslovanja) a 189, najniži rang. Za svaku ekonomiju, indeks se izračunava kao prosjek svih 10 oblasti koje su uključene u indeks Lakoće poslovanja 2014: osnivanje preduzeća, dobivanje građevinskih dozvola, priključenje električne energije, registracija imovine, mogućnost kreditiranja, zaštita investitora, poreska politika, međunarodna trgovina, izvršenje ugovora, rješavanje nesolventnosti. Za zapošljavanje radnika pokazatelji nisu uključeni u ukupni ovogodišnji rang lakoće poslovanja, ali su podaci prikazani u ovogodišnjem ekonomskom profilu.

Iako ovaj rang mnogo govori o poslovnom okruženju ipak ne pokazuje cijelu sliku.

OCJENA BiH

Region: Istočna Europa & Centralna Azija

Kategorija proхода: Gornji srednji prihod

Stanovništvo: 3.833.916

BDP po stanovniku (US\$): 4.650

DB2014 rang: 131

DB2013 rang: 130

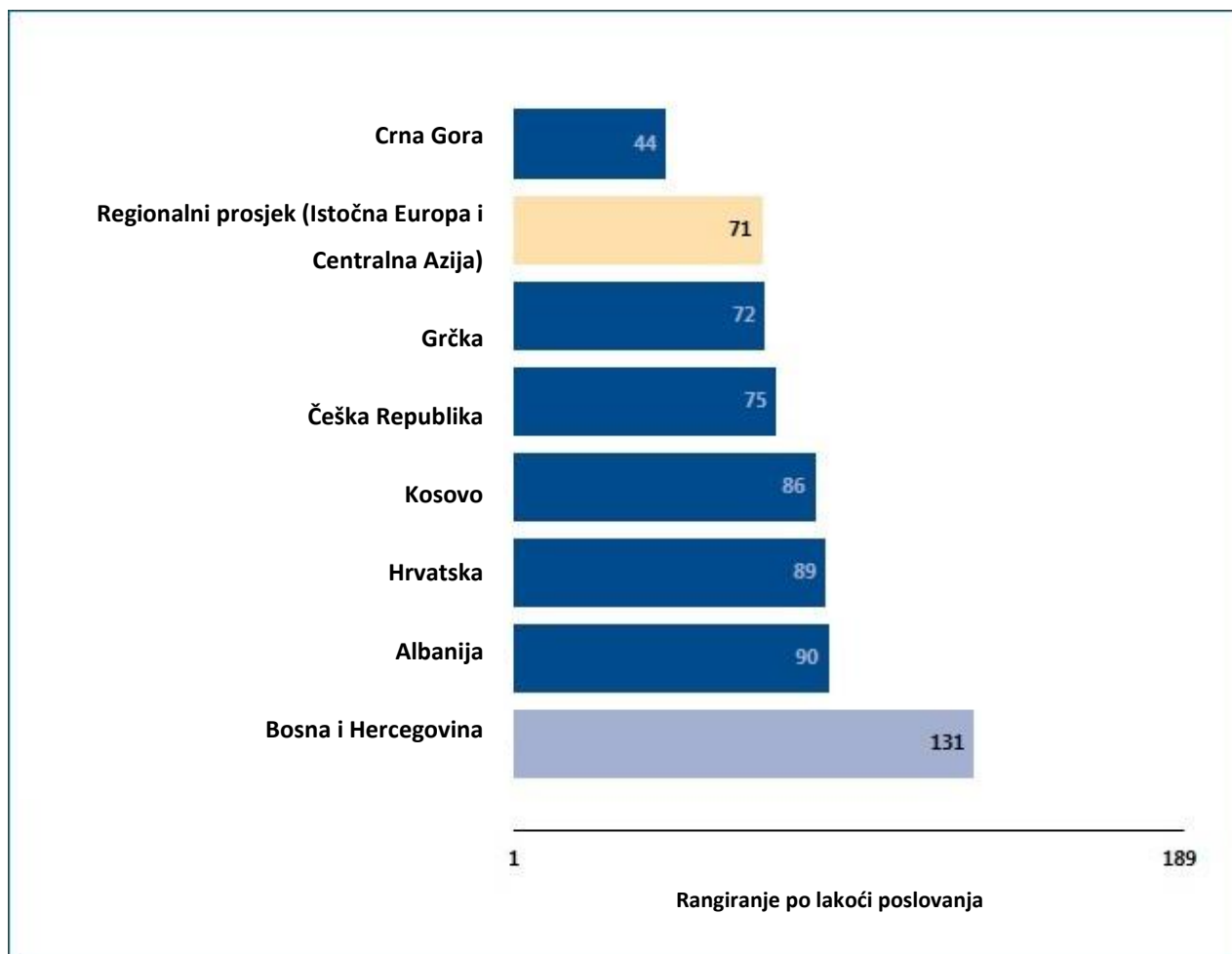
Promjena u rang: -1

Rang lakoće poslovanja ne mjeri sve aspekte poslovnog okruženja koji su bitni preduzećima i investitorima ili koji utiču na konkurentnost ekonomije. Ipak visok rang znači da je vlada stvorila povoljno regulatorno okruženje za rad privrednih subjekata.

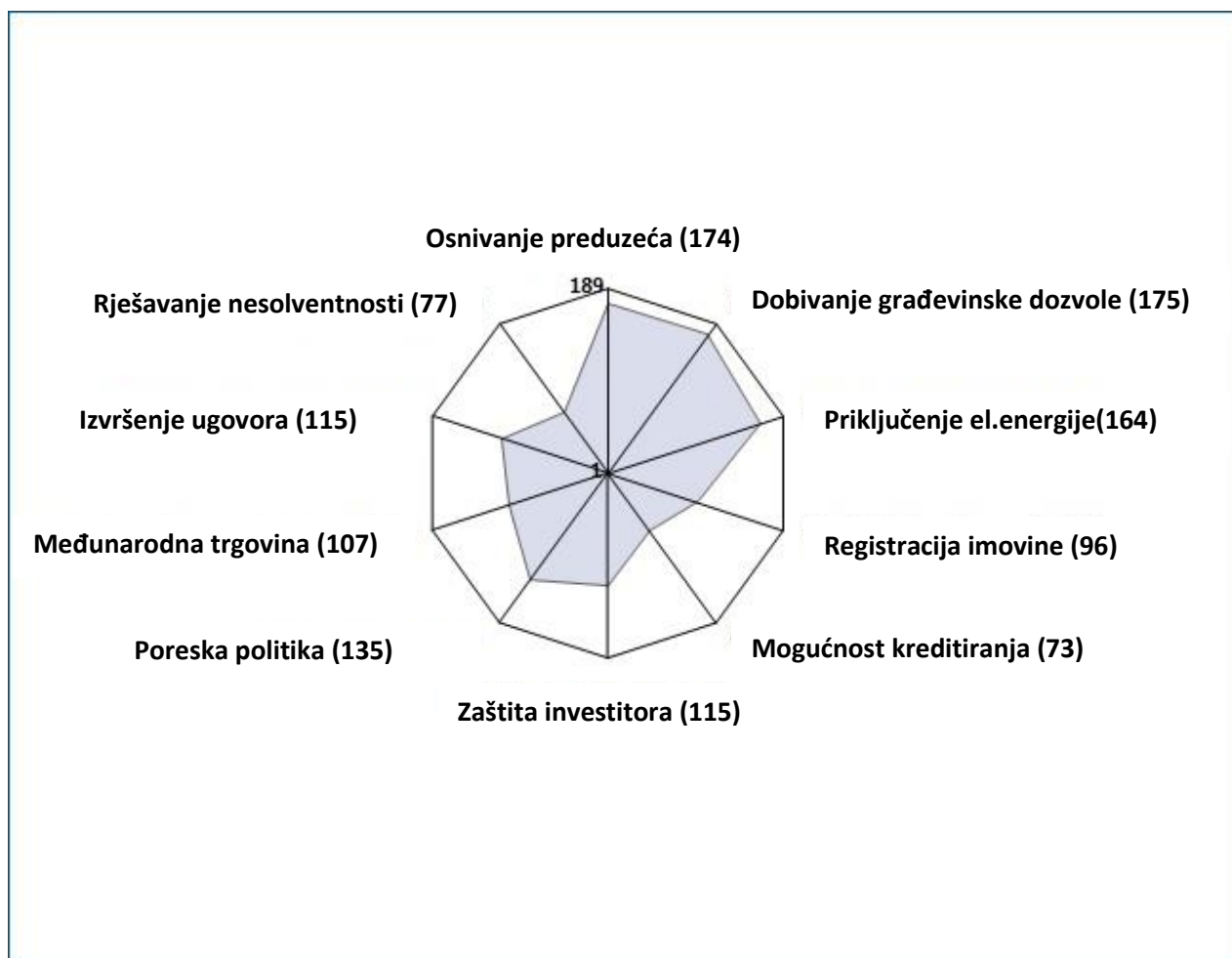
Za kreatore politika, rang ekonomije kada je lakoća poslovanja u pitanju može biti od velike koristi. Također, korisno je znati

uporedivne inidikatore sa drugim ekonomijama i u odnosu na regionalni prosjek (slika 1.2.)

Slika 1.2. Rang BiH sa uporedivim zemljama

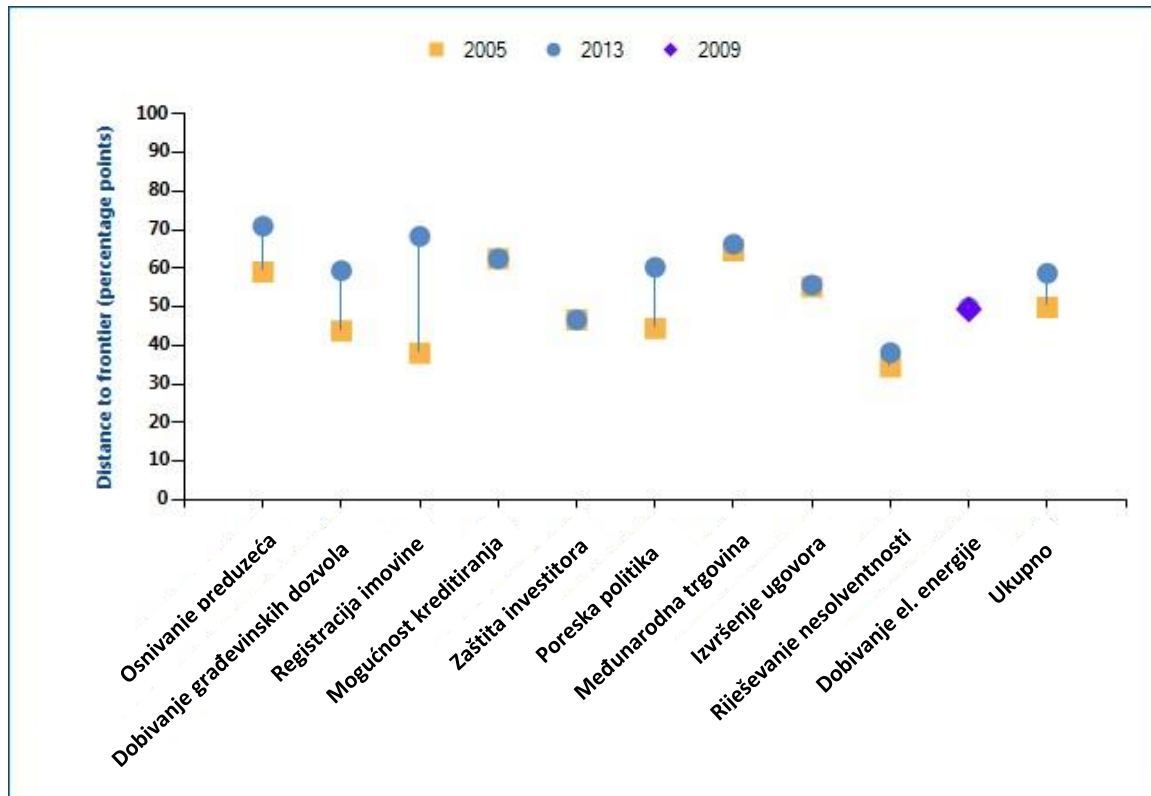
Slika 1.3. BiH rang po oblastima Lakoće poslovanja

Baš kao što ukupan rang lakoće poslovanja govori mnogo, tako su i same promjene ranga veoma važne. Godišnja pomjeranja u rangiranju mogu pokazati neke promjene u smislu regulative ali su ona uglavnom relativna. Ekonomski rang se može promijeniti čak i zbog napretka, ili nazatka drugih ekonomija. Neke ekonomije koje su provele regulatorne reforme mogu da stagniraju (čak i da padnu), ukoliko ih preteknu druge čije su poslovne regulatorne reforme imale značajniji efekat mjerene po Lakoći poslovanja. Osim toga, godišnje promjene u ukupnom rangu ne odražavaju u cjelosti

promjenu poslovnog okruženja ekonomije ili kako se promijenilo stanje u određenim područjima. Da bi se olakšale takve procjene, prošlogodišnji dokument Lakoće poslovanja je uveo indikator koji pokazuje koliko je svaka od ekonomija udaljena od najboljih pokazatelja i praksi u periodu od 2005 godine za svih 9 oblasti Lakoće poslovanja, osim za dobivanje električne energije koja je uvedena 2009 godine. Upoređivanje omjera udaljenosti, omogućava procjenu promjene poslovnog okruženja mjenog od strane Lakoće poslovanja. (slika 1.4)

Slika 1.4. Koliko je BiH napredovala u područjima mjerenim po Lakoći poslovanja

Napomena: ovaj graf pokazuje koliko je ekonomija BiH napredovala po svakom indikatoru Lakoće poslovanja od 2005. godine do danas. Indikator se kreće u rasponu između 0 i 100, gdje 100 predstavlja najbolji pokazatelj. Ukupan indikator je prosjek u 9 indikatora prikazanih na slici.

Tabela 1.1 Pregled indikatora Lakoće poslovanja za BiH

Indikator	BiH LP2014	BiH LP 2013	Albanija LP2014	Hrvatska LP2014	Češka LP2014	Grčka LP2014	Crna Gora LP2014	Srbija LP2014	Najbolji globalni akteri LP2014
Osnivanje preduzeća (rang)	174	164	76	80	146	36	100	69	Novi Zeland (1)
Procedure (broj)	11	11	5	6	9	5	6	6	Novi Zeland (1)*
Vrijeme (dana)	37.0	37.0	4.5	8.0	19.5	14.0	30.0	10.0	Novi Zeland (0.5)
Trošak (% BDP-a po stanovniku)	14.9	14.9	21.1	9.3	8.2	4.6	22.1	1.5	Slovenija (0.0)
Uplaćeni minimalni kapital (% dohotka po stanovniku)	29.1	29.1	0.0	0.0	29.5	0.0	0.0	0.0	112 Ekonomija (0.0)*
Dobivanje građevinskih dozvola (rang)	175	172	189	152	86	66	136	106	Hong Kong, Kina (1)
Procedure (broj)	17	17	-	12	33	19	15	9	Hong Kong, Kina (6)
Vrijeme (dana)	179.0	179.0	-	317.0	120.0	105.0	151.0	158.0	Singapur (26.0)
Trošak (% dohotka po stanovniku)	1,100.2	1,102.1	-	646.5	10.5	27.1	514.7	1,159.3	Qatar (1.1)
Priključenje električne energije (rang)	164	161	158	60	146	61	121	69	Island (1)
Procedure (broj)	8	8	6	5	6	6	7	5	10 Ekonomija (3)*
Vrijeme (dana)	125	125	177	70	279	62	48	71	Njemačka (17)
Trošak (% dohotka po stanovniku)	492.5	493.3	543.3	319.8	179.0	66.7	881.1	487.6	Japan (0.0)
Registracija imovine (rang)	96	93	119	106	37	161	58	98	Gruzija (1)
Procedure (broj)	7	7	6	5	3	11	7	6	4 Ekonomije (1)*
Vrijeme (dana)	25.0	25.0	33.0	102.5	24.0	20.0	28.0	70.0	Novi Zeland (1.0)
Trošak (% dohotka po stanovniku)	5.3	5.3	11.1	5.0	4.0	11.7	0.3	3.1	5 Ekonomija (0.0)*

Indikator	BIH LP2014	BIH LP 2013	Albanija LP2014	Hrvatska LP2014	Češka LP2014	Grčka LP2014	Crna Gora LP2014	Srbija LP2014	Najbolji globalni akteri LP2014
Mogućnost kreditiranja (rang)	73	71	13	42	55	86	28	3	Malezija (1)*
Kvalitet zakonske regulative (0-10)	5	5	9	7	6	4	8	10	10 Ekonomija (10)*
Kvalitet informacija o kreditima (0-6)	5	5	5	5	5	5	5	5	31 Ekonomija (6)*
Pokrivenost javnog registra (% odraslih)	39.1	36.2	13.1	0.0	6.4	0.0	22.1	25.2	Portugal (100.0)*
Pokrivenost privatnih biroa (% odraslih)	4.9	4.8	0.0	100.0	76.0	84.4	0.0	0.0	22 Ekonomije (100.0)*
Zaštita investitora (rang)	115	113	14	157	98	80	98	34	Novi Zeland (1)
Objavlivanje informacija (0-10)	3	3	7	1	2	7	6	5	10 Ekonomija (10)*
Upravljačka odgovornost (0-10)	6	6	9	5	5	4	6	8	Kambodža (10)
Lakoća rješavanja tužbi dioničara (0-10)	5	5	6	4	8	5	3	6	3 Ekonomije (10)*
Jačina zaštite investitora (0-10)	4.7	4.7	7.3	3.3	5.0	5.3	5.0	6.3	Novi Zeland (9.7)
Poreska politika (rang)	135	134	146	34	122	53	43	86	Ujedinjeni Arapski Emirati (1)
Plaćanja (broj u godini)	40	44	42	19	8	8	33	29	Hong Kong, Kina (3)*
Vrijeme (sati godišnje)	407	407	357	196	413	193	162	320	Ujedinjeni Arapski Emirati (12)
Međunarodna trgovina (rang)	107	109	85	99	68	52	121	53	Singapur (1)
Dokumenti potrebni za izvoz (broj)	8	8	7	7	4	4	8	6	Irska (2)*
Vrijeme izvoza (dana)	16	16	19	18	17	16	15	14	5 Ekonomija (6)*
Trošak izvoza (US \$ po kontejneru)	1,260	1,260	745	1,335	1,215	1,040	1,775	985	Malezija (450)
Dokumenti potrebni za uvoz (broj)	8	8	8	7	6	6	7	5	Irska (2)*
Vrijeme uvoza (dana)	13	13	18	15	17	15	15	14	Singapur (4)
Trošak uvoza (US \$ po kontejneru)	1,200	1,200	730	1,185	1,190	1,135	1,810	985	Singapur (440)
Izvršenje ugovora (rang)	115	118	124	49	75	98	138	136	Luksemburg (1)
Vrijeme (dana)	595	595	525	572	611	1,300	420	545	Singapur (150)
Trošak (% od potraživanja)	34.0	34.0	35.7	13.8	33.0	14.4	33.0	25.7	Butan (0.1)
Procedure (broj)	37	37	39	38	27	39	53	49	Singapur (21)*

Indikator	BIH LP2014	BIH LP 2013	Albanija LP2014	Hrvatska LP2014	Češka LP2014	Grčka LP2014	Crna Gora LP2014	Srbija LP2014	Najbolji globalni akteri LP2014
Riješavanje nesolventnosti (rang)	77	81	62	98	29	87	83	45	Japan (1)
Vrijeme (godine)	3.3	3.3	2.0	3.1	2.1	3.5	2.0	1.4	Irska (0.4)
Trošak (% od imovine)	9	9	10	15	17	9	15	8	Norveška (1)
Rezultat (0-parcijalna prodaja, 1 cjelokupno preduzeće)	0	0	0	0	1	0	0	0	
Stopa povrata (centi na dolar)	36.0	35.4	40.7	30.3	65.0	34.0	35.3	48.4	Japan (92.8)

Napomena: LP2013 prikazana rangiranja nisu prošlogodišnja objavljena rangiranja nego su korigovana i usklađena za ispravke, uključujući 4 dodatne ekonomije (Libiju, Mianmar, San Marino i Južni Sudan) po uzorku za ovu godinu.
 *Dvije ili više ekonomija dijele mjesto na vrhu ljestvice. Broj prikazan ispred znači broj ekonomija koje dijele mjesto na ljestvici.

POČETAK POSLOVANJA

Lakoća formalne registracije preduzeća ima mnogo koristi za samu kompaniju, vlasnike i uposlenike. Formalno registrovana preduzeća imaju pristup uslugama i institucijama (sudovi i banke), kao i novim tržištima. Također i njihovi uposlenici mogu imati koristi u zaštiti garantovanoj zakonom. Dodatna pogodnost dolazi u preduzećima ograničene odgovornosti, jer, finansijske obaveze proistekle iz poslovnih aktivnosti firmi, ne mogu privatno vlasništvo osnivača dovesti u opasnost. Tamo gdje je registracija jednostavna, više poduzetnika će započeti poslovanje u formalnom sektoru i stvoriti više radnih mjesta čime će se stvarati više prihoda za javni sektor.

Ovaj indikator mjeri jednostavnost pokretanja poslovanja u privredi prateći sve službene neophodne procedure ili uobičajenu praksu poduzetnika za pokretanje i formalno funkcionisanje industrijskih ili komercijalnih poslova kao i vrijeme i troškove potrebne za završetak ovih procedura. Također, prati i minimalni uloženi kapital koje kompanije moraju uplatiti prije registracije (ili u roku 3 mjeseca). Rangiranje lakoće početka poslovanja predstavlja postotak prosjeka ranga 4 pokazatelja: procedura, vremena, troškova i minimalnog uplaćenog kapitala.

Kako bi podaci bili mjerljivi i uporedivi sa svim zemljama, Lakoća poslovanja koristi nekoliko pretpostavki o preduzećima i

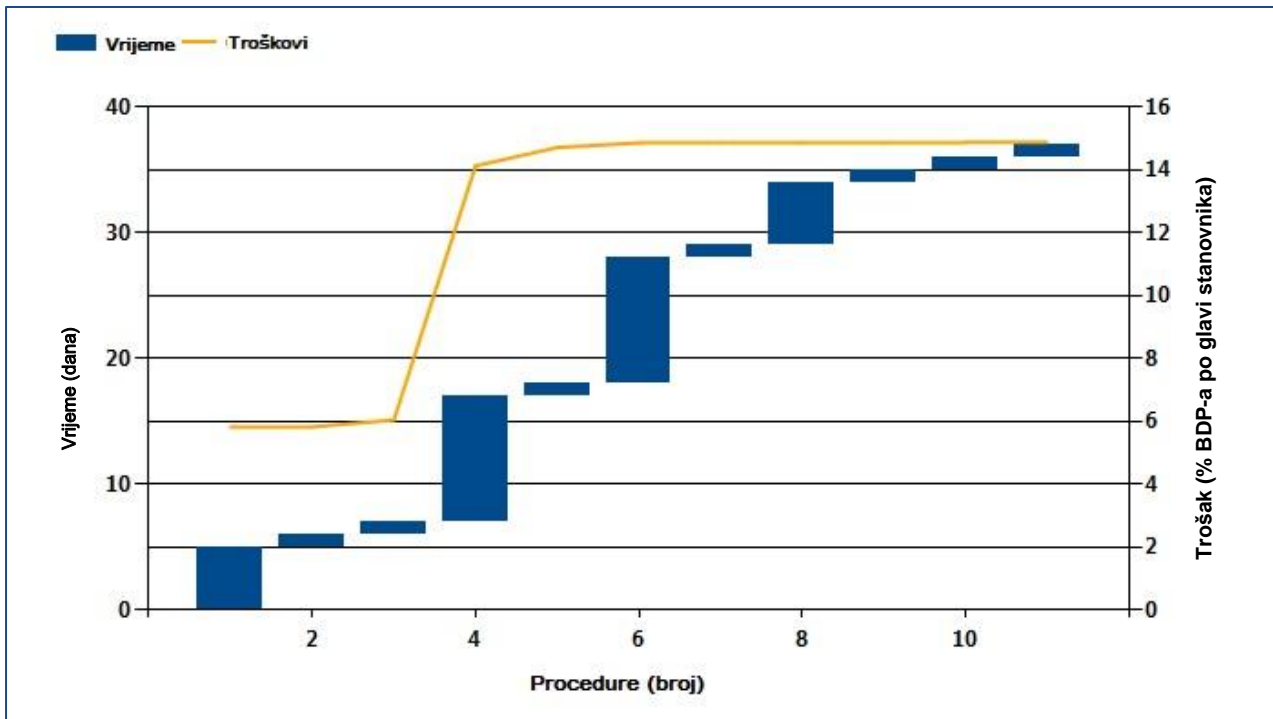
procedurama. Pretpostavka je da poduzetnik ne mora platiti nikakav mito u postupku registracije preduzeća. Pretpostavke za analizirano preduzeće su da:

- Je osnovano kao društvo sa ograničenom odgovornošću koje se nalazi u najvećem poslovnom gradu.
- Da ima između 10 i 50 uposlenika
- Da obavlja komercijalne ili industrijske poslove
- Da ima početni kapital 10 puta veći od BDP-a po glavi stanovnika
- Da ima promet najmanje 100 puta veći od BDP-a po glavi stanovnika
- Nema posebnih pogodnosti
- Ne posjeduje nekretnine

Šta je to potrebno da se pokrene poslovanje u BiH? Prema podacima Lakoće poslovanja, početak poslovanja zahtijeva 11 postupaka, vremenski traje

37 dana, troškovi iznose 14,9% BDP-a po glavi stanovnika i zahtijeva minimalni uloženi kapital od 29,1% BDP-a po glavi stanovnika (slika 2.1)

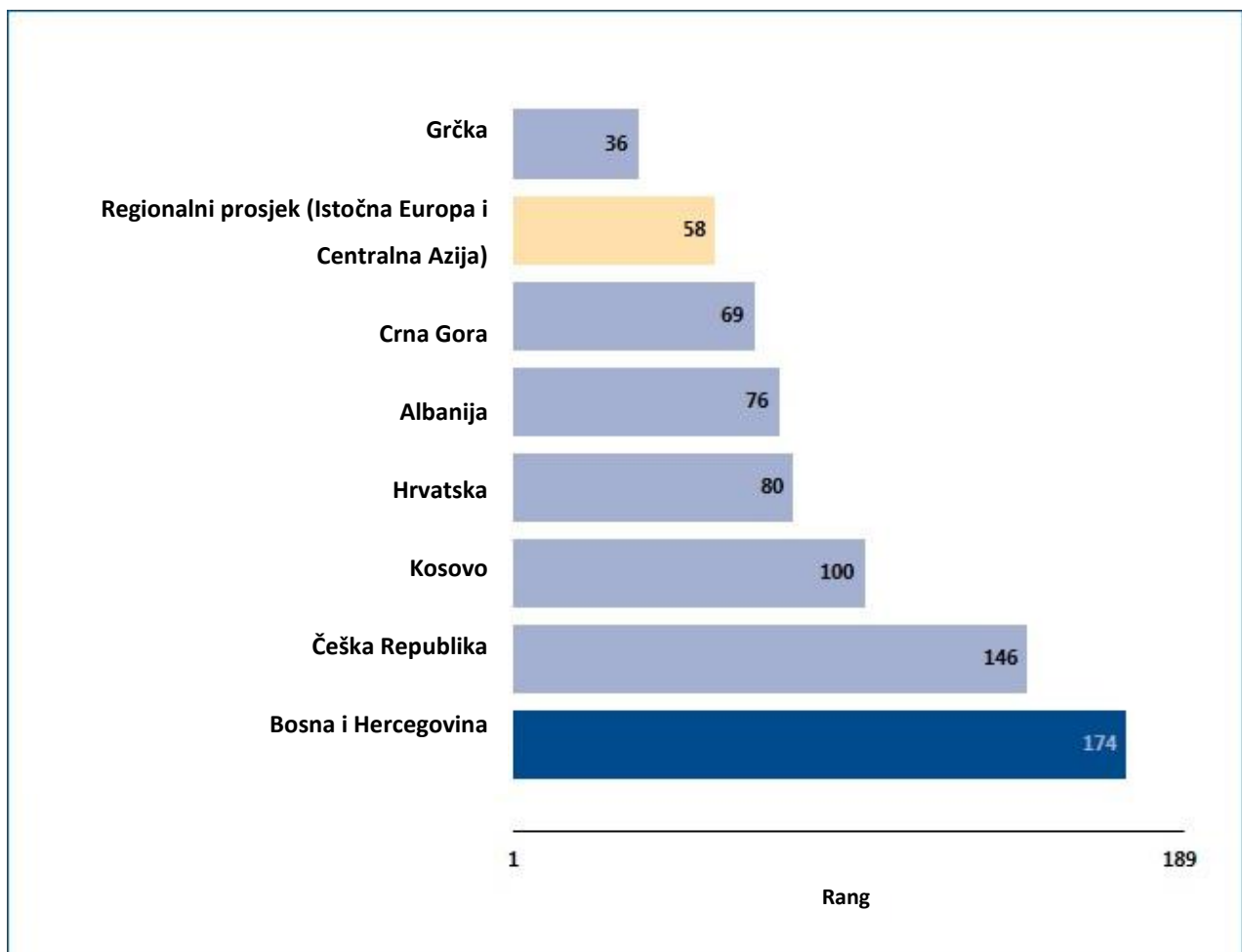
Slika 2.1

Globalno Bosna i Hercegovina je rangirana na 174 mjestu od 189 zemalja po pitanju lakoće pokretanja poslovanja (slika 2.2). Lista ekonomija okruženja i

prosijek ranga okruženja daju veoma značajne informacije o tome koliko je lako za poduzetnika da pokrene biznis u Bosni i Hercegovini.

Slika 2.2.

Iako najnoviji podaci Lakoće poslovanja pokazuju koliko je lako pokrenuti biznis u BiH danas, podaci za prethodnih 10 godina pokazuju koji segmenti početka

poslovanja su se promijenili a koji nisu (tabela 2). Ovo nam može pomoći da identifikujemo gdje postoji najveći potencijal za napredovanje.

Tabela 2.

Indikator	LP2004	LP2005	LP2006	LP2007	LP2008	LP2009	LP2010	LP2011	LP2012	LP2013
Rang	..	..	..	..	..	..	..	..	162	162
Procedure (broj)	12	12	12	12	12	12	12	12	12	11
Vrijeme (dana)	68	63	63	63	63	69	69	64	40	37
Trošak (% dohotka po stanovniku)	47.3	45.3	40.1	36.3	30.1	30.8	15.8	17.7	17.0	14.9
Uplaćeni minimalni kapital (% dohotka po stanovniku)	339.4	65.0	57.4	52.0	43.0	36.3	29.8	30.5	29.4	29.1

Napomena: podaci svake zemlje za period 2004. – 2011. se koriguju svake naredne godine za cijeli navedeni period tako da podaci o rangu iz 2013. nisu isti kao podaci navedeni u pojedinačnim dokumentima za periode 2004. – 2011.

Ekonomije širom svijeta su poduzele razne mjere kako bi olakšale početak poslovanja pojednostavljenjem procedura koje se mogu završiti na jednom mjestu uvođenjem tehnoloških rješenja kako bi se one brže završile, te smanjenjem ili ukidanjem minimalnog početnog ulaganja.

Mnoge zemlje su reforme poslovne registracije mijenjale u fazama koje su često dio većih regulatornih reformi. U zemljama u kojima su učinjeni pomaci i napredak u lakšem početku poslovanja, rezultat je više registrovanih firmi, više zaposlenih, veći javni prihodi.

Tabela 2.2. Da li je početak poslovanja u BiH olakšan ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2008	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2009	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2010	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2011	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2012	BiH je napravila pomak u pojednostavljenju procedura početka poslovanja tako što je dozvolu za rad zamijenila jednostavnijim obavještenjem o početku poslovanja i lakšim dobivanjem poreskog identifikacionog broja.
LP2013	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2014	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja

Osnovi prikazani pokazatelji u tabeli koja slijedi predstavljaju skup specifičnih procedura, birokratskih i pravnih koraka koje poduzetnik mora završiti kako bi registrovao novo preduzeće. Oni su napravljeni u saradnji sa relevantnim domaćim stručnjacima, pravnicima i sa svim dostupnim informacijama o poslovnim privrednim aktivnostima u zemlji. U nastavku su detaljno predstavljene sve procedure sa potrebnim vremenom i troškovima.

STANDARDNA KOMPANIJA

Grad: Sarajevo

Pravno lice: Društvo sa ograničenom odgovornošću

Minimalni uplaćeni kapital: 2.000 BAM

Sažetak procedura za pokretanje poslovanja u BiH, vrijeme i troškovi.

Br.	Procedura	Rok završenja	Troškovi
1.	Potpisivanje akta o osnivanju i ovjeravanje kod notara	5 dana	400 BAM
2.	Dobiti potvrdu od banke da je puni iznos kapitala uplaćen; platiti proviziju registracije na račun budžeta Kantonalnog suda	1 dan	Nema naknade
3.	Dobiti potvrdu od poreznih organa da osnivači nemaju poreznih dugovanja	1 dan	15 BAM
4.	Sudska registracija na opštinskim sudovima	10 dana	405 BAM (registracijska taksa) + 150 BAM (taksa za objavu)
5.	Pečat preduzeća	1 dan	40 BAM
6.	Dobivanje općinskog odobrenja o planiranim djelatnostima	10 dana	10 BAM
7.	Obavijest o početku poslovnih aktivnosti u Kantonalnom ministarstvu privrede	1 dan	Nema naknade
8.	Prijaviti preduzeće za dobivanje poreskog broja u odgovarajućem poreznom uredu	5 dana	Nema naknade
9.	Otvaranje računa preduzeća u poslovnoj banci	1 dan	Nema naknade
10.	Prijava zaposlenih na zdravstveno i penziono osiguranje	1 dan	1 BAM
11.	Usvojiti i objaviti Pravilnik o plaćama, Pravilnik o organizaciji, disciplini i drugoj radnoj regulativi	1 dan	Nema naknade

DOBIVANJE GRAĐEVINSKE DOZVOLE

Zakonska regulativa gradnje je od ključnog značaja za poslovanje firmi. Mora biti efikasna kako bi se izbjegla pretjerana ograničenja na sektor koji igra veoma značajnu ulogu u svakoj ekonomiji. Ukoliko se u kombinaciji sa krutim građevinskim propisima troši mnogo vremena i novca, mnogi investitori bi se mogli povući. Tamo gdje postoji lakši postupak dobijanja građevinskih dozvola, jednostavnost i niži troškovi, postoje i veći interesi za investicijama.

Lakoća poslovanja prati procedure, vrijeme i troškove neophodne kako bi preduzeće dobilo sve potrebne dozvole za izgradnju jednostavnog objekta u gradu u kojem posluju a koje će biti priključeno na osnovne komunalije, te uknjižbu imovine kako bi se mogla koristiti ili prenositi na druga lica.

Rang lakoće dobivanja građevinske dozvole je prosjek svih komponenti ovog pokazatelja: procedura, vremena i troškova. Da bi se podaci mogli porediti sa drugim zemljama, Lakoća poslovanja koristi nekoliko pretpostavki vezanih za preduzeće i objekat uključujući i komunalne priključke.

Pretpostavke za preduzeće su:

- Da je osnovano kao društvo sa ograničenom odgovornošću građevinske djelatnosti koje se nalazi u najvećem poslovnom gradu.
- Da je u domaćem vlasništvu
- Da ima 60 građevinskih radnika i drugih zaposlenika.

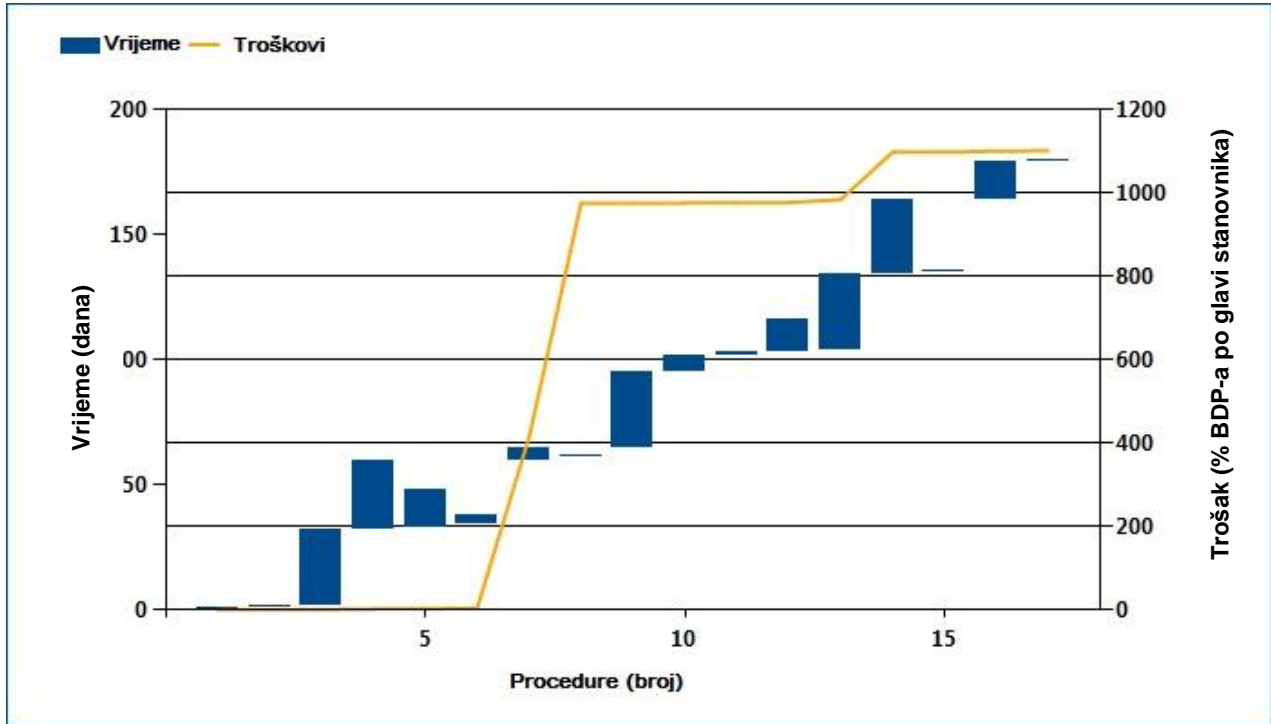
Pretpostavke za objekat su:

- Da je to novonastali objekat (da nije bilo prethodnog objekta izgrađenog na tom zemljištu)
- Da ma sve potrebne arhitektonske i tehničke nacрте napravljene od strane ovlaštenog arhitekta.
- Da ima sve potrebne priključke, vodovod, kanalizaciju i fiksnu telefonsku liniju.
- Da se koristi kao skladište za opšte namjene (ne kao skladište za robu koja zahtijeva posebne uvjete)
- Da gradnja neće trajati više od 30 sedmica (isključujući zakašnjenja zbog administrativnih i regulatornih procesa)

Prema podacima Lakoće poslovanja, pribavljanje građevinskih dozvola u BiH zahtijeva 17 postupka, traje 179,0 dana i

troškovi iznose 1102,2 % BDP-a po glavi stanovnika (slika 3.1.)

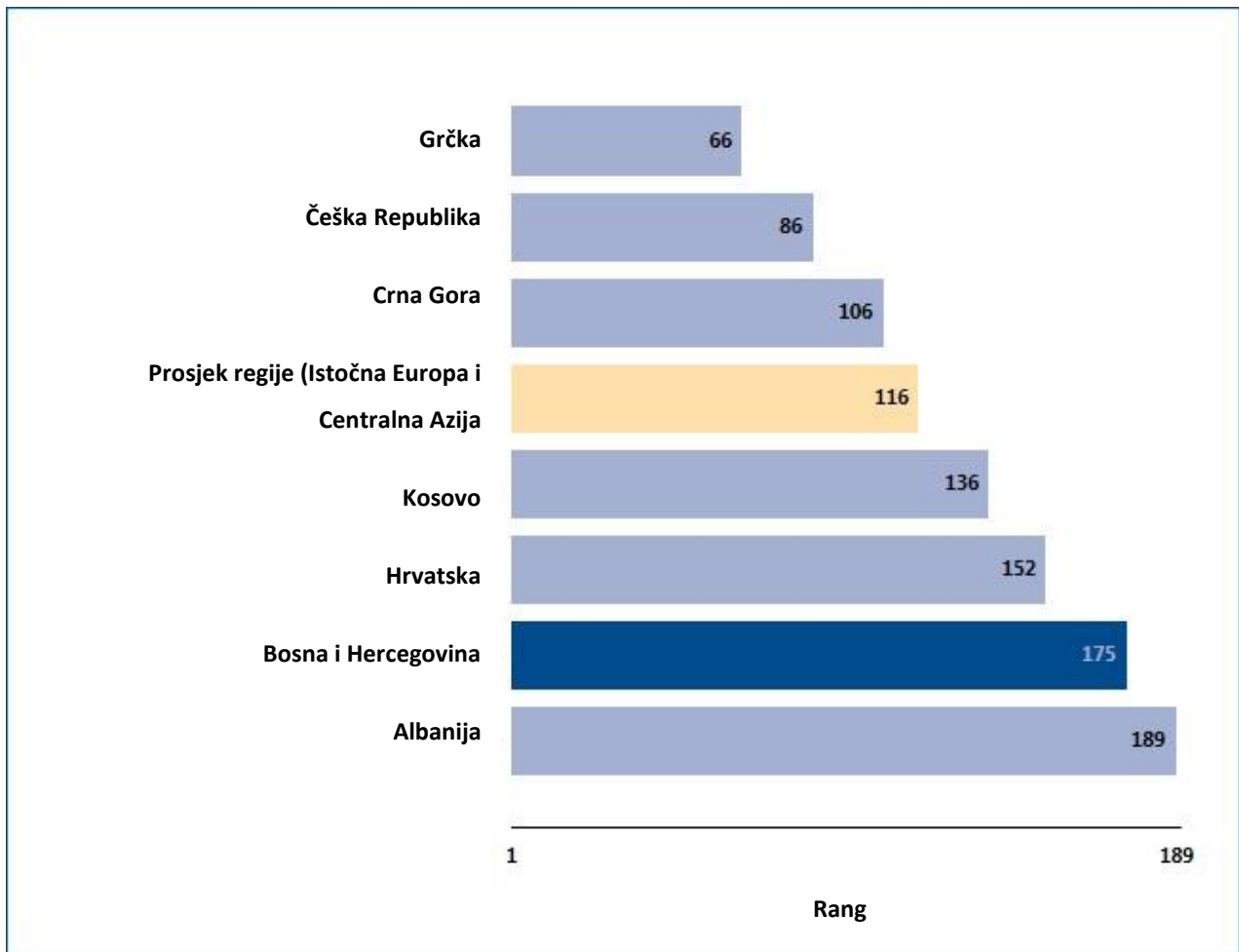
Slika 3.1 Koliko je potrebno za izgradnju objekta u BiH

U globalnom smislu Bosna i Hercegovina je rangirana na 175 mjestu od 189 ekonomija po lakoći dobivanja građevinske dozvole (slika 3.2.). Lista ekonomija sa kojima se poredi u okruženju

i prosjek ranga regije daju veoma značajne informacije o tome koliko je lako za poduzetnika da legalno izgradi objekat u Bosni i Hercegovini.

Slika 3.2. BiH u odnosu na ekonomije okruženja u lakoći dobivanja građevinske dozvole

lako najnoviji podaci Lakoće poslovanja pokazuju koliko je lako dobiti građevinsku dozvolu u BiH danas, podaci za prethodnih 8 godina pokazuju koji su se dijelovi procesa dobivanja građevinskih

dozvola promijenili a koji ne (tabela 3.1). Ovo nam može pomoći da identifikujemo gdje postoji najveći potencijal za napredovanje.

Tabela 3.1 Lakoća dobivanja građevinske dozvole tokom vremena u BiH

Indikator	LP2006	LP2007	LP2008	LP2009	LP2010	LP2011	LP2012	LP2013
Rang	..	..	..	..	..	..	159	163
Procedure (broj)	14	14	14	17	17	17	17	17
Vrijeme (dana)	481	466	465	297	254	254	180	180
Trošak (% BDP-a po stanovniku)	1,051.8	953.2	787.1	1,364.8	1,127.0	1,153.7	1,111.6	1,102.1

Napomena: podaci svake zemlje za period 2004. – 2011. se koriguju svake naredne godine za cijeli navedeni period tako da podaci o rangu iz 2013. nisu isti kao podaci navedeni u pojedinačnim dokumentima za periode 2004. – 2011.

Jedino kvalitetni propisi, jednostavni i dostupni svima zadovoljavaju standarde. Dosljedna i transparentna pravila, efikasne procedure i adekvatna raspodjela resursa su veoma važni u sektorima gdje se zahtijeva sigurnost. Izgradnja je jedna od njih. U nastojanju da se osigura sigurnost

objekta uz razumne troškove, vlade širom svijeta su radile na poboljšanju regulative dobivanja građevinskih dozvola. Koje je od reformi u segmentu građevinskih dozvola Lakoće poslovanja zabilježila BiH u posljednjih 7 godina prikazano je u tabeli 3.2.

Tabela 3.2 Da li je dobivanje građevinske dozvole u BiH olakšano ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2008	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2009	Reforme u oblasti zemljišne administracije za dobivanje izvoda iz katastra i registra u zemljišne knjige dovelo je do skraćenje rokova za dobivanje dozvola za 171 dan. Troškovi telefonskog priključenja su smanjeni od strane telekom operatera za 15 BAM
LP2010	BiH je poboljšala sistem izdavanja dozvola smanjenjem vremena koje je potrebno za registraciju novih objekata na sudu i zemljišnom katastru.
LP2011	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2012	BiH je olakšala dobivanje građevinskih dozvola potpunom digitalizacijom i rekonstrukcijom zemljišno-knjižnog ureda i katastra.
LP2013	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2014	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja

Pokazatelji prikazani za Bosnu i Hercegovinu predstavljaju skup specifičnih procedura, postupaka koje poduzetnik mora završiti kako bi legalno izgradio poslovni objekat. Oni su napravljeni u saradnji sa licenciranim građevinskim stručnjacima, uključujući arhitekte, pravniciima specijaliziranim za građevinsku regulativu, građevinskim firmama, komunalnim preduzećima i drugima službenicima koji se bave izgradnjom objekata. U nastavku su detaljno predstavljene sve procedure sa potrebnim vremenom i troškovima.

IZGRADNJA OBJEKTA

Grad: Sarajevo

Procjenjena vrijednost izgradnje objekta: 1.013.350 BAM

Sažetak procedura za dobivanje građevinske dozvole u BiH, vrijeme i troškovi.

Br.	Procedura	Rok završenja	Troškovi
1.	Pribaviti potvrdu katastarskog plana o statusu zemljišta	1 dan	15 BAM
2.	* Pribaviti potvrdu iz zemljišne knjige o dokazu vlasništva	1 dan	4 BAM
3.	Dobivanje urbanističke dozvole iz općinskog odjela za urbanizam	30 dana	30 BAM
4.	Dobivanje preliminarne potvrde o projektu komunalija iz Vodovoda i Kanalizacije	28 dana	117 BAM
5.	*Dobivanje preliminarne potvrde telekomunikacijskih usluga BH Telekom	15 dana	21 BAM
6.	*Dobivanje preliminarne potvrde elaborata zaštite od požara i eksplozija	4 dana	150 BAM
7.	Dobivanje potvrde o tehničkom pregledu i ispravnosti glavnog projekta	5 dana	28.180 BAM
8.	Platiti naknadu i proviziju za izgradnju objekta	1 dan	38.487 BAM
9.	Predati zahtjev za građevinsku dozvolu u općinskom odjelu za urbanizam	30 dana	Nema naknade
10.	Zahtjev za obilježavanje zemljišne parcele	7 dana	15 BAM
11.	Obavijest opštini o početku radova	1 dan	Nema naknade
12.	Zahtjev za priključenje na mrežu komunalija	30 dana	500 BAM
13.	Zahtjev za priključenje telefonske linije	13 dana	60 BAM
14.	Primanje tehničke inspekcije iz opštinskog odjela za urbanizam	1 dan	Nema naknade
15.	Zahtjev za izdavanje upotrebne dozvole iz općinskog odijela za urbanizam	30 dana	7.804 BAM
16.	Registracija objekta u katastar	15 dana	180 BAM
17.	Registracija objekta u zemljišne knjige sa ZK izvatkom	1 dan	60 BAM

PRIKLJUČENJE ELEKTRIČNE ENERGIJE

Pristup pouzdanoj i pristupačnoj električnoj mreži je od vitalne važnosti za poslovanje. Kako bi osigurali sigurne izvore el. energije mnoga preduzeća u zemljama u razvoju imaju potrebu da se oslanjaju na samosnadbijevanje, često sa veoma visokim troškovima. Bez obzira da li je dobivanje električne energije lako ili ne, prvi korak za korisnika je mogućnosti pristupa na priključak.

Lakoća poslovanja prati neophodne procedure za dobivanje svih potrebnih električnih priključaka za objekat kao i vrijeme i troškove za njihovu realizaciju. Ove procedure podrazumijevaju zahtjeve i ugovore sa snabdjevačima električne energije, odobrenja drugih institucija, procedure koje se odvijaju van objekta i završne procedure. Rang lakoće priključka električne energije je prosjek svih komponenti ovog pokazatelja: procedura, vremena i troškova. Da bi se podaci mogli porediti, Lakoća poslovanja koristi nekoliko pretpostavki.

Objekat:

- Se nalazi u velikom ekonomskom poslovnom gradu u zoni drugih poslovnih objekata
- Nije u specijalnoj ekonomskoj zoni gdje bi priključenje zahtijevalo subvencioniranje ili bržu intervenciju.
- Ima pristup cesti.
- Je nov i prvi put se priključuje na električnu mrežu.

- Ima 2 sprata, iznad zemlje, sa ukupnom površinom od 1.300,6 m² a izgrađena je na parceli od 929 m²

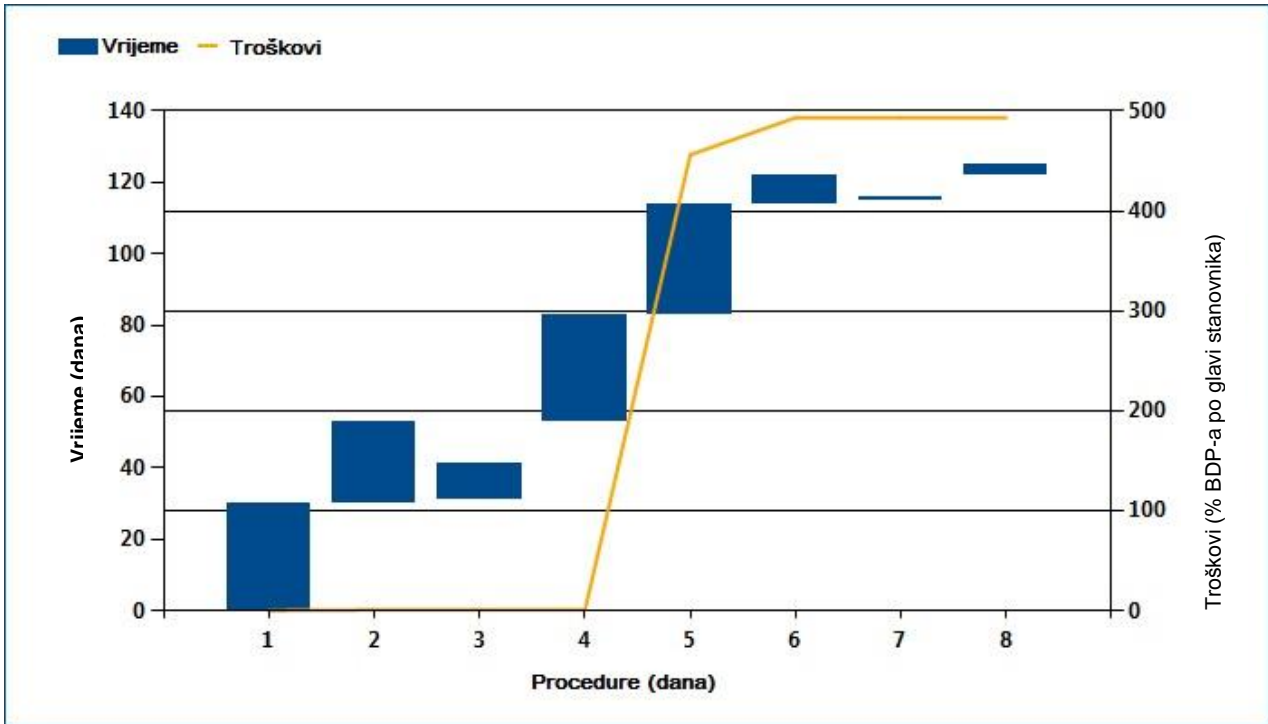
Električna mreža je:

- 3-fazna, 4-žična Y, 140 kolovolt ampera (kVa) (upisani kapacitet)
- 150 metara duga
- Niskog ili srednjeg napona distributivne mreže u ili iznad zemlje.
- Uključuje jedan električni priključak i pretpostavljena mjesečna potrošnja el. energije iznosi 0.07 gigavat sati (GWh).

Prema podacima Lakoće poslovanja za priključenje električne energije u BiH je potrebno 8 procedura, 125 dana, sa

troškovima od 492,5 % BDP-a po stanovniku (slika 4.1).

Slika 4.1 Šta je potrebno da se objekat proključi na električnu mrežu u BiH

U globalnom smislu, Bosna i Hercegovina je rangirana na 164 mjestu od 189 ekonomija u oblasti lakoće priključenja električne energije (slika 4.2.)

Poređenje sa ekonomijama u okruženju daje kompletnu sliku o tome koliko je lako poslodavcu u Bosni i Hercegovini da priljuči svoj objekat na električnu energiju.

Slika 4.2. BiH u odnosu na ekonomije okruženja u lakoći priključenja električne energije

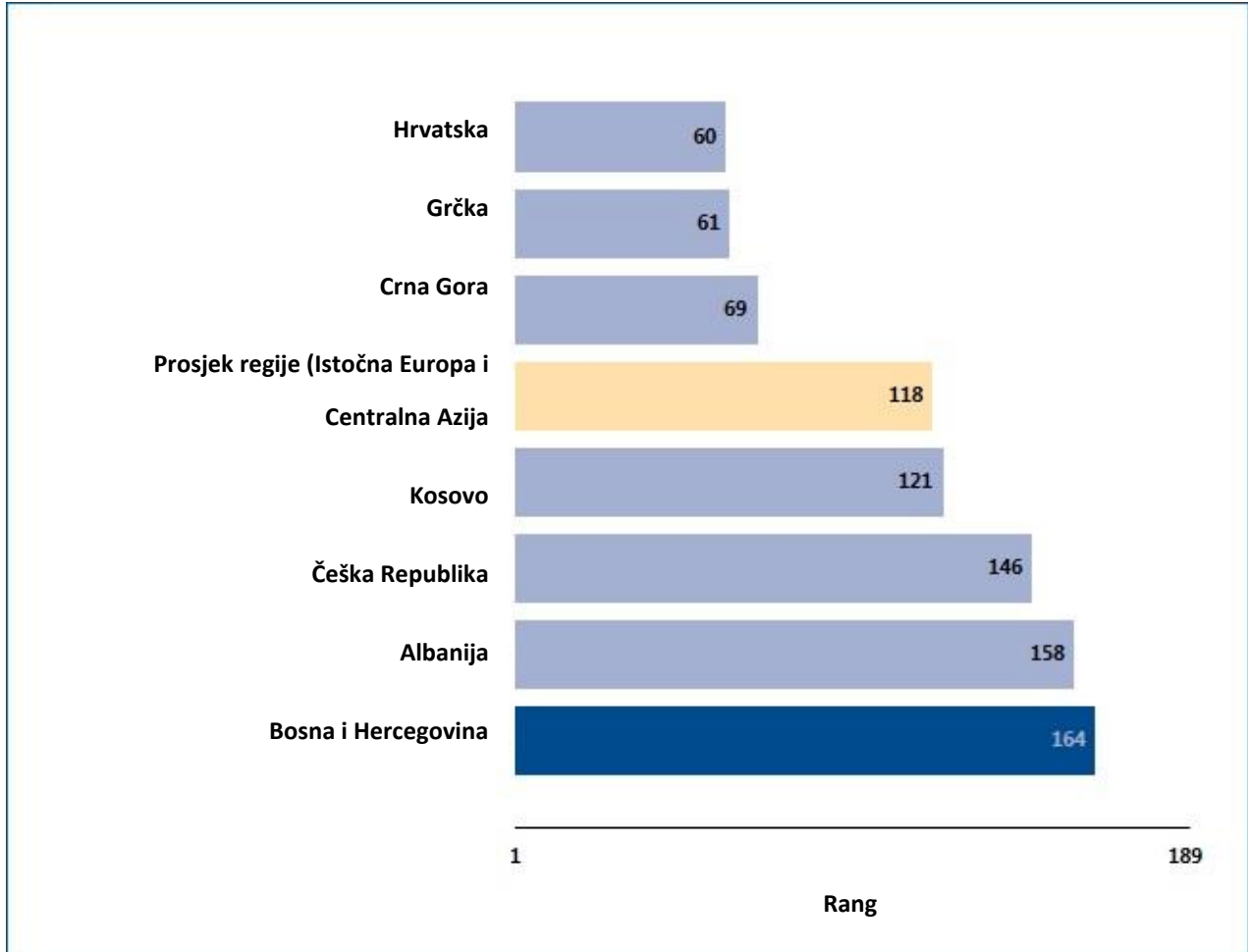

Tabela 4.1 pokazuje najbolje regionalne i globalne aktere u oblastima lakoće priključenja el.energije i uporedbu sa BiH.

Tabela 4.1 Lakoća priključenja električne energije u BiH

Indikator	BiH LP2014	BiH LP2013	Najbolji akteri u Istočnoj Europi i Centralnoj Aziji	Najbolji globalni akteri
Rang	164	161	San Marino (10)	Irska (1)
Procedure (broj)	8	8	San Marino (3)	10 Economija* (3)
Vrijeme (dana)	125	125	San Marino (45)	Njemačka (17)
Trošak (% BDP-a po stanovniku)	493.3	497.6	Litvanija (55.4)	Japan (0.0)

Napomena: U LP2013, prikazani rang nije prošlogodišnji objavljeni rang nego je korigovan i usklađen za ispravke uključujući 4 dodatne ekonomije (Libija, Burma, San Marino i južni Sudan) po uzorku za ovu godinu.

*Dvije ili više ekonomija dijele mjesto na vrhu ljestvice. Broj prikazan ispred znači broj ekonomija koje dijele mjesto na ljestvici.

Dobivanje električne energije je od velike važnosti za obavljanje osnovnih aktivnosti u poslovanju. U mnogim zemljama ovaj proces komplikuju višestruki zakoni i propisi koji propisuju kvalitet usluga, opću sigurnost, tehničke standarde, nabavke i unutrašnje razvođenje instalacija. U nastojanju da osiguraju sigurnost u procesu priključenja uz razumne

troškove, vlade širom svijeta su radile na pojednostavljenju uslova za dobivanje električne energije. Koje reforme u oblasti priključenja električne energije je Lakoća poslovanja zabilježila u BiH posljednjih godina (tabela 4.2.)?

Vidljivo je da u posljednje 3 godine nije bilo napretka.

Tabela 4.2. Da li je priključenje električne energije u BiH olakšano ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2012	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2013	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2014	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja

Pokazatelji prikazani za Bosnu i Hercegovinu predstavljaju skup specifičnih procedura, postupaka koje poduzetnik mora završiti kako bi poslovni objekat priključio na električnu mrežu kod lokalnog snabdjevača. Podaci su prikupljeni od strane raznih distributera, provjereni od strane regulatornih agencija i nezavisnih stručnjaka kao što su elektroinženjeri, ugovaračke i izvođačke kompanje. U nastavku su detaljno predstavljene sve

PRIKLJUČENJE ELEKTRIČNE ENERGIJE

Grad: Sarajevo

Snabdjevač: Elektroprivreda BiH

procedure sa potrebnim vremenom i troškovima.

Sažetak procedura za dobivanje priključka električne energije u BiH, vrijeme i troškovi

Br.	Procedura	Rok završenja	Troškovi
1.	Pribavljanje inicijalne elektorenergetske saglasnosti od EPBiH	30 dana	30 BAM
2.	Zahtjev za izdavanje elektroenergetske saglasnosti	23 dana	50 BAM
3.	Inspeksijski dolazak Elektroprivrede na objekat	10 dana	Nema naknade
4.	Dobivanje elektorenergetske dozvole, predaja prijave za priključenje, plaćanje troškova i potpisivanje ugovora	30 dana	Nema naknade
5.	Čekanje na vanjski priključak Elektroprivrede	31 dan	31.220 BAM
6.	Dobivanje saglasnosti od specijaliziranog električara o unutrašnjem umreženju struje	8 dana	2.550 BAM
7.	Dolazak općinske tehničke komisije na objekat	1 dan	Nema naknade
8.	EPBiH dolazi na objekat da uključi struju	3 dana	Nema naknade

REGISTRACIJA IMOVINE

Osiguravanje formalizacije imovinskog prava je od velike, suštinske važnosti za poslovanje. Ako je proces prenosa imovine previše skup ili komplikovan, vlasnik može zaobići regularni pravni put. Ako imovina nije registrovana ili se njom teško upravlja, ima male šanse da bude pokriće za kredite (ograničen pristup finansijama).

Lakoća poslovanja prati redosljed procedura neophodnih za kupovinu imovine i prenos vlasništva nad istom. Prenos imovine se smatra završenim onda kada je dostupna trećim licima i kada je kupac može koristiti kao svoju imovinu, kao pokriće za kredit ili kada je može preprodati. Rangiranje lakoće registracije imovine je prosjek svih komponenti ovog pokazatelja: procedura, vremena i troškova.

Da bi se podaci mogli porediti Lakoća poslovanja koristi nekoliko pretpostavki o ugovornim stranama transakcije, imovini i procedurama.

Strane (kupac i prodavac):

- Su društva sa ograničenom odgovornošću, 100% u domaćem privatnom vlasništvu

- Nalaze se u prigradskoj zoni najvećeg poslovnog grada
- Imaju po 50 uposlenika, od kojih su svi državljani zemlje
- Obavljaju uobičajene privredno - komercijalne aktivnosti za koje nisu potrebne posebne saglasnosti

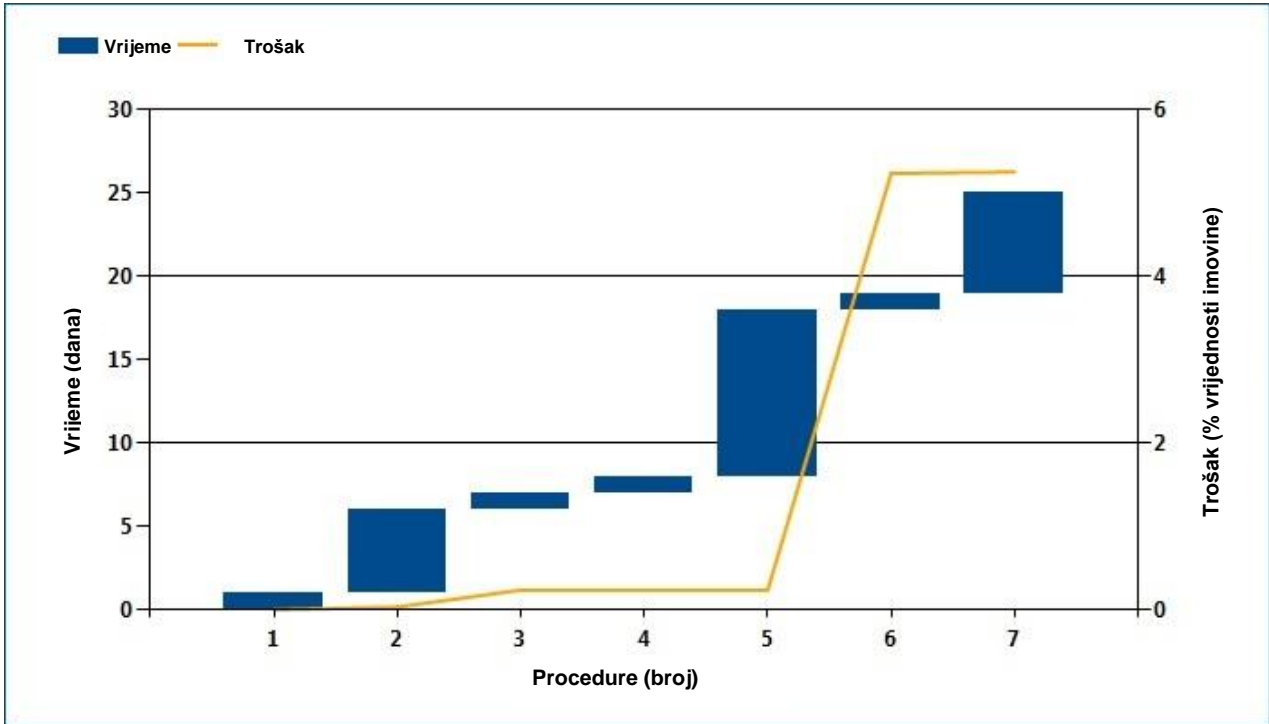
Imovina (u potpunom vlasništvu prodavca):

- Ima vrijednost 50 puta veću od BDP-a po glavi stanovnika. Prodajna cijena jednaka je vrijednosti imovine.
- Je upisana u katastar ili zemljišne knjige, ili oboje, nema sporova oko nje
- Se nalazi u poslovnoj prigradskoj zoni
- Nema hipoteku i posljednjih 10 godina se nalazi u istom vlasništvu
- Sadrži 557,4 kvadratna metra zemljišta, 2 skladišta od 929 kvadratnih metara. Skladišta su sa svim sigurnosnim standardima, građevinskim i zakonskim propisima. Imovina se prenosi u cjelosti

Prema podacima prikupljenim od strane Lakoće poslovanja, registracija imovine zahtjeva 7 procedura, traje 25 dana i

košta 5,3 % od vrijednosti imovine (slika 5.1).

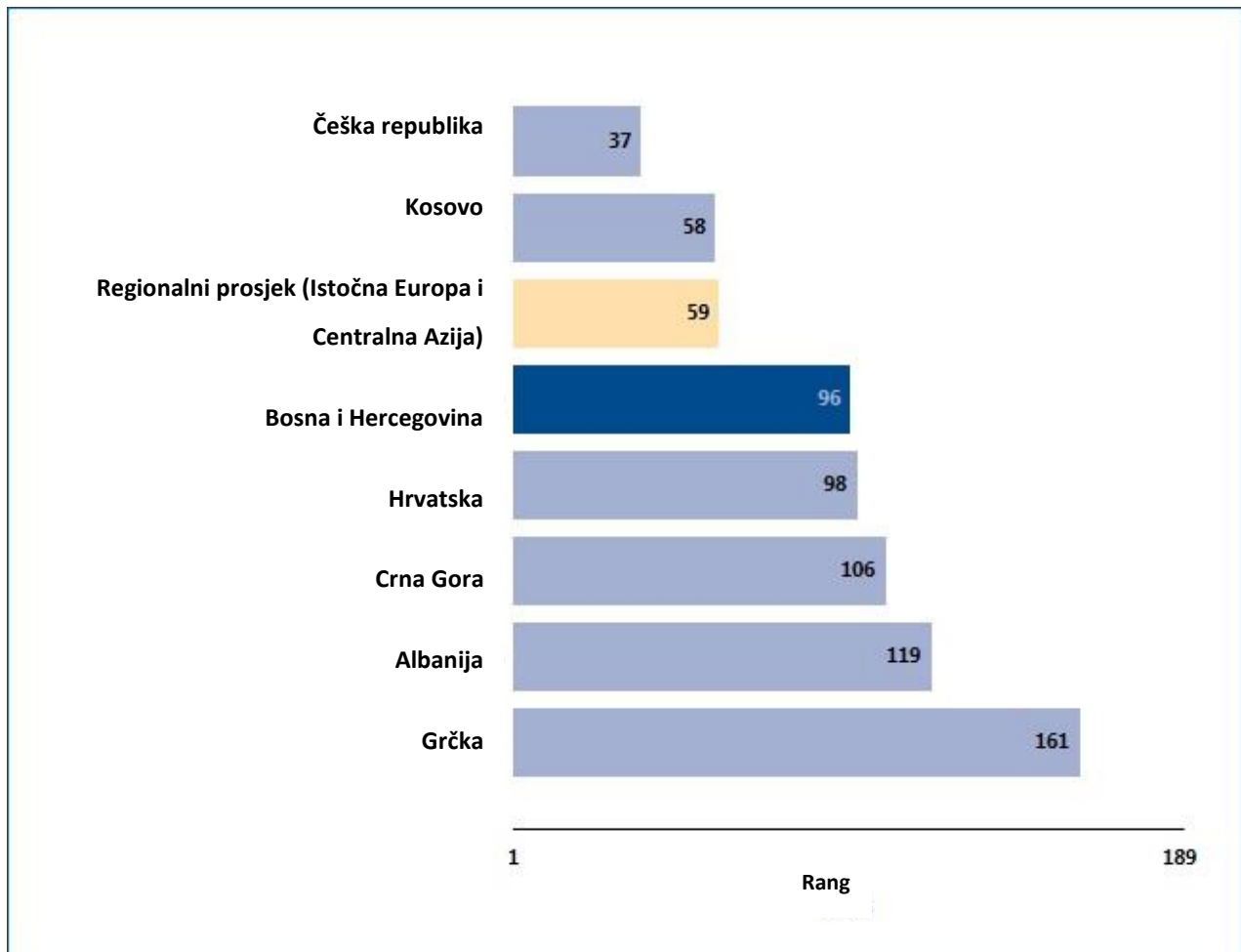
Slika 5.1 Šta je potrebno za registraciju imovine u BiH

Gledano globalno, Bosna i Hercegovina se nalazi na 96 mjestu od 189 ekonomija po lakoći registracije imovine (slika 5.2.). Podaci poređenja sa ekonomijama u

okruženju ili sa regionalnim prosjekom pružaju korisne informacije u procjeni koliko je lako poduzetniku u BiH da prenese imovinu.

Slika 5.2. Rangiranje BiH u odnosu na ekonomije okruženja u lakoći registracije imovine

lako najnoviji podaci Lakoće poslovanja pokazuju koliko je lako registrovati imovinu u BiH danas, podaci za prethodnih 9 godina pokazuju koji dijelovi procesa su

se promijenili a koji ne (tabela 5.1). Ovo nam može pomoći da identifikujemo gdje postoji najveći potencijal za napredovanje.

Tabela 5.1 Lakoća registrovanja imovine u BiH po godišnjim izvještajima Lakoće poslovanja

Indikator	LP2005	LP2006	LP2007	LP2008	LP2009	LP2010	LP2011	LP2012	LP2013
Rang	..	..	..	..	..	..	..	100	93
Procedure (broj)	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Vrijeme (dana)	331	331	331	331	128	84	33	33	25
Trošak (% vrijednosti imovine)	6.0	6.0	5.0	5.0	5.2	5.2	5.3	5.3	5.3

Napomena: podaci svake zemlje za period 2004. – 2011. se koriguju svake naredne godine za cijeli navedeni period tako da podaci o rangu iz 2013. nisu isti kao podaci navedeni u pojedinačnim dokumentima za periode 2004. – 2011.

Ekonomije širom svijeta olakšavaju poduzetnicima registraciju i prenos imovine putem kompjuterizacije zemljišnih knjiga, uvođenjem rokova za procedure i određivanjem niskih fiksnih naknada. Mnoge su zemlje značajno smanjile

vremenski period uknjižbe, omogućavajući kupcima da koriste ili da iznajme svoju imovinu što prije. Koje je reforme u dijelu registracije imovine, Lakoća poslovanja zabilježila u Bosni i Hercegovini posljednjih godina pokazuje tabela 5.2?

Tabela 5.2 Da li registracija imovine u BiH olakšana ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2008	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2009	Kompjuterizacija dokumenata u Zemljišnoknjižnom odjeljenju u Sarajevu je ubrzala proces registracije. Kao rezultat toga vrijeme potrebno za registraciju kreće se od 1 do 6 mjeseci umjesto 308 dana.
LP2010	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2011	BiH je smanjila kašnjenja u registraciji imovine u ZK odjeljenju u Sarajevu
LP2012	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2013	BiH je olakšala prenos imovine između preduzeća kompjuterizacijom poslovnog registra
LP2014	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja

Pokazatelji prikazani za Bosnu i Hercegovinu predstavljaju skup specifičnih procedura, postupaka koje kupac i prodavac moraju završiti kako bi imovinu prenijeli na kupčevo ime. Podaci su prikupljeni od strane advokata koji se bave prometom nekretnina, notara i iz imovinskih registara. U nastavku su detaljno predstavljene sve procedure sa potrebnim vremenom i troškovima.

STANDARDNI PRENOS IMOVINE

Grad: Sarajevo

Vrijednost imovine: 343.691 BAM

Sažetak procedura za registraciju imovine u BiH, vrijeme i troškovi.

Br.	Procedura	Rok završenja	Troškovi
1.	*Dobiti zemljišnoknjižni izvadak kao dokaz o vlasništvu	1 dan	10 BAM
2.	*Sudska potvrda za obje strane o zastupanju	5 dana (simultano sa procedurom br.1)	5 BAM (svaki zahtjev) + 10 BAM po stranici (sudski izvadak 4-5 strana svaki)
3.	Ovjera kupoprodajnog ugovora	1 dan	700 BAM
4.	Podnijeti zahtjev za procjenu imovine zbog plaćanja poreza	1 dan	Nema troškova
5.	Inspekcija imovine na licu mjesta	5-15 dana	Nema troškova
6.	Plaćanje poreza na promet	1 dan	5% vrijednosti imovine
7.	Prijava za registraciju u zemljišnim knjigama	3-9 dana	10 BAM po zahtjevu + 50 BAM (sudski troškovi)

*istovremeno sa ostalim procedurama

MOGUĆNOST KREDITIRANJA

Pristup lakšem kreditiranju zavisi od sistema kreditnih informacija i zakonskih prava zajmoprimaca i kreditora u smislu zaštite. Kreditni informacioni sistem omogućava kreditoru uvid u historiju finansijskog dugovanja zajmoprimaca što je vrijedna informacija za procjenu rizika. Također, dužnici su stimulisani da uspostave pozitivnu kreditnu historiju kako bi im se omogućio lakši pristup kreditiranju. Zakon o kolateralu omogućava preduzećima da koriste svoju imovinu, posebno pokretnu kao osiguranje za pribavljanje kapitala, dok je jačanje prava kreditora povezano sa višim udjelom kredita privatnog sektora u GDP-u.

Lakoća poslovanja, u dijelu mogućnosti kreditiranja lakše procjenjuje kvalitet razmjene informacija o kreditima i zakonskim pravima dužnika i kreditora kroz 2 seta indikatora. Kvalitet kreditnih informacija mjeri pravila i prakse koje utiču na pokrivenost, opseg i dostupnost kreditnih informacija dostupnih putem

javnih kreditnih registara ili privatnih kreditnih biroa. Jačina zakonskih prava mjeri da li neke funkcije koje olakšavaju kreditiranje postoje u važećem zakonu o kolateralu i zakonu o stečaju. Prilikom analize ovog ranga korištene su sljedeće pretpostavke. Zajmoprimac:

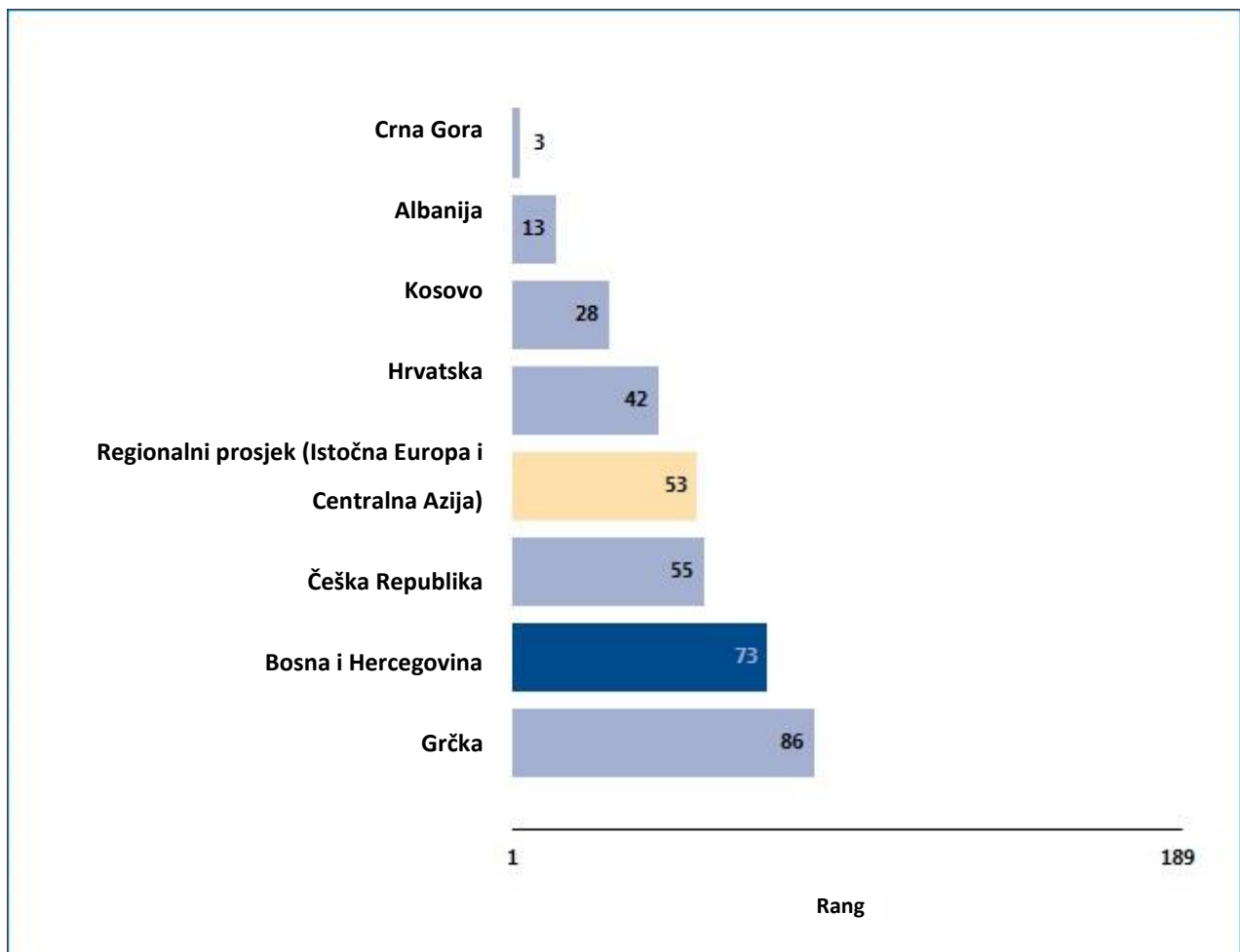
- Privatno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću.
- Ima sjedište sa svim poslovnim aktivnostima u najvećem poslovnom gradu zemlje
- Ima 100 zaposlenih
- Ima 100 % privatno vlasništvo, kao i kreditor

Rang lakoće dobivanja kredita temelji se na prosjeku svih komponenti ovog pokazatelja: kvalitete kreditnih informacija, jačini zakonskih prava, zaštite kreditora i zajmoprimaca.

Koliko dobro kreditni informacijski sistem, kolateral i zakon o stečajima u Bosni i Hercegovini olakšavaju pristup kreditima? Bolji rezultati pokazuju više kreditnih informacija i jača zakonska prava za dužnike i kreditore.

U globalnom smislu Bosna i Hercegovina se nalazi na 73 mjestu od 189 ekonomija po lakoći i mogućnosti kreditiranja (slika 6.1). Upoređivanje u odnosu na ekonomije u okruženju i regionalni prosjek pruža korisne informacije u procjeni mogućnosti kreditiranja.

Slika 6.1. Rangiranje BiH u odnosu na ekonomije okruženja u lakoći kreditiranja

Iako najnoviji podaci Lakoće poslovanja pokazuju koliko je kvalitetan sistem kreditnih informacija, kolaterala i stečajnih zakona u podršci zaduživanja i kreditiranja u BiH danas, podaci za posljednjih 10

godina daju sliku gdje su se institucije i regulativa poboljšali a gdje ne (tabela 6.1). Ova tabela nam može pomoći da identifikujemo gdje postoji najveći potencijal za napredovanje.

Tabela 6.1 Lakoća mogućnosti kreditiranja u BiH po godišnjim izvještajima Lakoće poslovanja

Indikator	LP2005	LP2006	LP2007	LP2008	LP2009	LP2010	LP2011	LP2012	LP2013	LP2014
Rang	..	..	..	..	..	..	..	..	71	73
Kvalitet zakonske regulative (0-10)	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Kvalitet informacija o kreditima (0-10)	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Pokrivenost javnog registra (% odraslih)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	23.2	30.2	35.3	36.2	39.1
Pokrivenost privatnih biroa (% odraslih)	15.6	19.3	22.9	63.7	69.2	64.3	47.2	39.6	4.8	4.9

Napomena: podaci svake zemlje za period 2004. – 2011. se koriguju svake naredne godine za cijeli navedeni period tako da podaci o rangui iz 2013. nisu isti kao podaci navedeni u pojedinačnim dokumentima za periode 2004. – 2011.

Kada ekonomija ojača zakonska prava dužnika i kreditora u smislu kolaterala i zakona o stečaju, te povećá obim, pokrivenost i dostupnost informacija o kreditima, može uticati na povećanje pristupa poduzetnika kreditima i lakšem

kreditiranju. Koje kreditne reforme je Lakoća poslovanja zabilježila u BiH posljednjih godina (tabela 6.2)? Vidljivo je da u posljednjih 7 godina nije bilo napretka u ovoj oblasti.

Tabela 6.2 Da li registracija imovine u BiH olakšana ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2008	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2009	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2010	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2011	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2012	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2013	BiH je otežala pristup kreditnim informacijama sprečavanjem privatnog kreditnog biroa da prikupljaju kreditne informacije o pojedincima
LP2014	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja

Dobiveni pokazatelji o mogućnosti kreditiranja u Bosni i Hercegovini se temelje na detaljno prikupljenim podacima. Podaci o razmjeni kreditnih informacija su prikupljeni iz javno dostupnog kreditnog registra i privatnih izvora. Podaci o

zakonskim pravima zajmoprimaca i kreditora su prikupljeni putem anketa advokata specijaliziranih za kreditne poslove i provjereni su kroz analizu zakona i regulative ali i putem javnih izvora informiranja o kolateralu i stečaju.

Sažetak bodovanja indikatora kreditiranja u Bosni i Hercegovini

Indikator	Bosna i Hercegovina	Prosjek Istočna Europa i Centralna Azija	Prosjek OECD
Kvalitet zakonske regulative (0-10)	5	7	7
Kvalitet informacija o kreditima (0-6)	5	5	5
Pokrivenost javnog registra (% odraslih)	39.1	33.9	42.9
Pokrivenost privatnih biroa (% odraslih)	4.9	48.2	73.9

Kvalitet zakonske regulative (0-10)	Rezultat: Da/Ne
Može li preduzeće koristiti pokretnu imovinu kao zalog uz zadržavanje vlasništva i da li će finansijske institucije prihvatiti takva sredstva kao zalog?	Da
Može li se sigurnosno pravo produžiti i na buduću ili naknadno stečenu imovinu, može li se automatski prenijeti na proizvode, bez posebne specifikacije.	Ne
Da li je opšti opis dugovanja i obaveza dozvoljen u sporazumima o zalogu, da li sve vrste dugova i obaveza mogu biti osigurane između stranaka i može li sporazum o zalogu uključivati opterećenje maksimalanog iznosa imovine.	Da
Da li se prvo isplaćuju kreditori (tj. prije oporezivanja generalnih potraživanja i potraživanja radnika) kada dužnik nije u stanju da izvrši izmirenje novčanih obaveza a nije u stanju stečajnog postupka	Ne
Da li se prvo isplaćuju kreditori (tj. prije oporezivanja generalnih potraživanja i potraživanja radnika) kada je preduzeće likvidirano?	Ne

Kvalitet informacija o kreditima (0-6)	Privatni izvori	Javni kreditni registar
Da li su podaci o svim firmama i pojedincima distribuirani?	Ne	Da
Da li su i pozitivni i negativni podaci distribuirani?	Da	Da
Da li registar distribuira kreditne informacije od povjerilaca i finansijskih institucija?	Da	Ne
Da li se distribuiraju informacije o dvogodišnjoj kreditnoj historiji?	Da	Da
Da li su distribuirani podaci o kreditima ispod 1% BDP-a po glavi stanovnika?	Da	Da
Da li je zakonom dopušteno da dužnici mogu provjeriti svoje podatke u najvećim kreditnim registrima?	Ne	Ne

Pokrivenost	Privatni izvori	Javni kreditni registar
Broj preduzeća	128.000	32,916
Broj osoba	0	988,286

ZAŠTITA INVESTITORA

Zaštita investitora je pitanje mogućnosti preduzeća da povećaju kapital koji im je potreban za rast, inovacije, diverzifikaciju i konkurentnost. Ukoliko zakoni zemlje ne obezbjeđuju kvalitetnu zaštitu, investitori nemaju stimulans investirati, osim u slučaju kada oni sami kontrolišu vlasništvo. Precizirani propisi jasno reguliraju odnose strana u poslu, promoviraju jasne i učinkovite zahtjeve, zahtijevaju sudjelovanje vlasnika u velikim odlukama preduzeća i postavljaju jasne standarde odgovornosti preduzeća.

Lakoća poslovanja u dijelu zaštite investitora mjeri jačinu zaštite manjinskih vlasnika od korištenja sredstava preduzeća u osobne svrhe od strane većinskog vlasnika i menadžmenta preduzeća. Pokazatelj razlikuje 3 dimenzije zaštite investitora: transparentnost transakcija povezanih strana (objavljivanje informacija), odgovornost u upravljanju (upravljачka odgovornost) i mogućnost suvlasnika da tuže zaposlenike i direktora zbog zlouporaba (lakoća rješavanja tužbi). Rangiranje jačine zaštite investitora je prosjek rangiranja 3 pomenute odrednice. Kako bi podaci bili uporedivi sa ostalim ekonomijama, korištene su slijedeće pretpostavke o preduzeću i transakcijama:

Preduzeće (kupac):

- Javno trgovinsko preduzeće koje je na popisu najvažnijih burzi (ili je velika privatna firma sa nekoliko vlasnika).
- Ima upravni odbor i glavnog izvršnog direktora (CEO) koji

legalno može djelovati u i za ime kupca, pa čak i ako ovo nije izričito propisano zakonom.

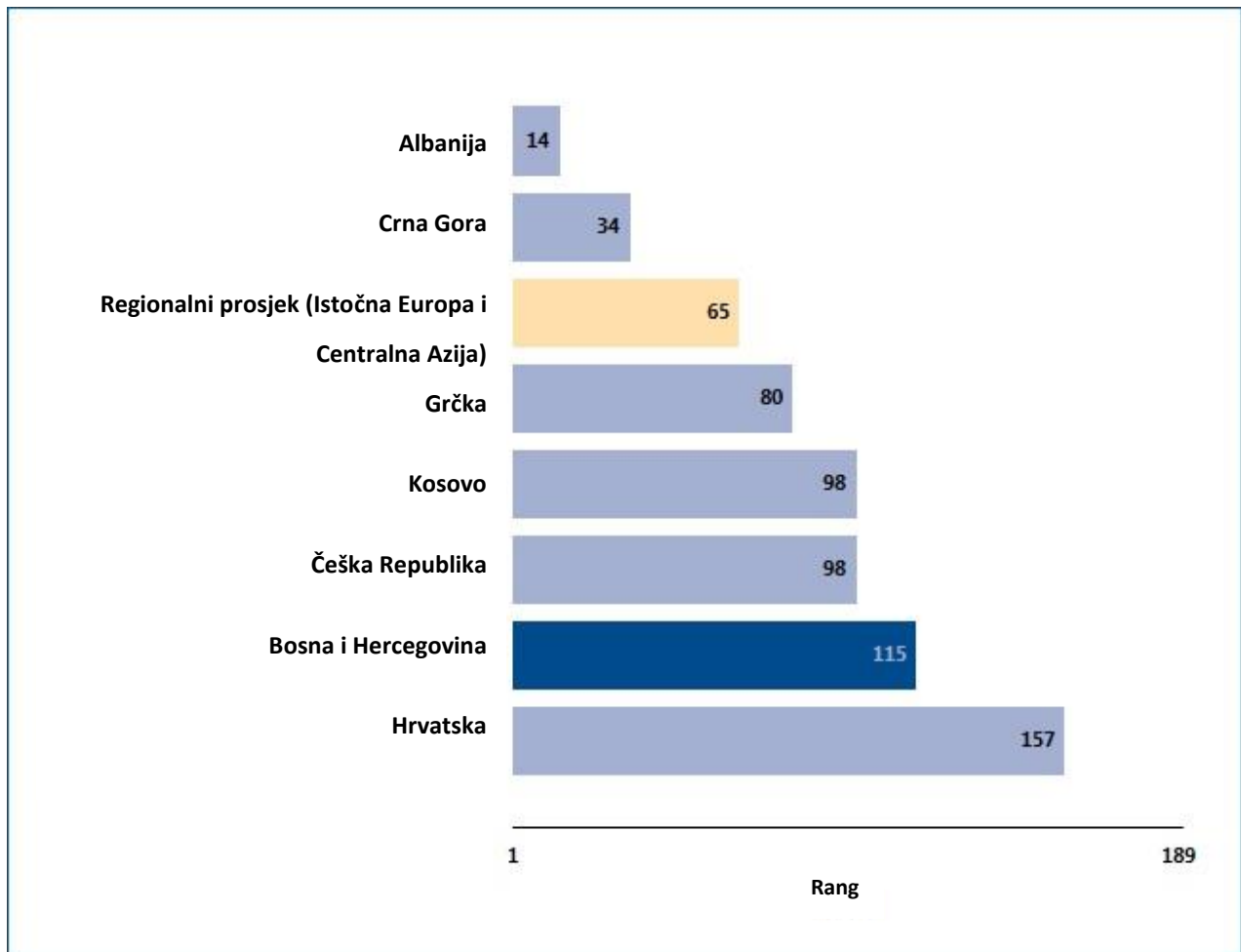
Transakcija uključuje:

- Direktor i većinski vlasnik preduzeća predlažu da kompanija kupi korištena vozila od drugog preduzeća koje je u njegovom vlasništvu.
- Cijena je viša nego uobičajena za korištena vozila, ali transakcija se obavlja.
- Sve potrebne saglasnosti su dobivene iako transakcija ide na štetu kupca.
- Suvlasnici tuže interesne strane i članove upravnog odbora

Bosna i Hercegovina je ocjenjena sa rezultatom 4,7 u jačini zaštite investitora pri čemu viši rezultati pokazuju jaču i bolju zaštitu (maksimalna ocjena je 10). U globalnom smislu Bosna i Hercegovina je na 115 mjestu od 189 ekonomija kada je u

pitanju jačina zaštite investitora (slika 7.1). Iako ovaj pokazatelj ne bilježi sve aspekte koji su vezani za zaštitu manjinskih investitora, viši rang govori da regulativa i propisi nude jaču zaštitu investitora od zlouporaba.

Slika 7.1. Rangiranje BiH u odnosu na ekonomije okruženja u zaštiti investitora

Iako najnoviji podaci Lakoće poslovanja pokazuju koliko je danas propisima u BiH, regulirana zaštita manjih investitora, podaci za posljednjih 9 godina pokazuju da u ovoj oblasti nije bilo napretka (tabela

7.1). Globalno rangiranje indikatora zaštite investitora u dužem periodu nam može pokazati da li ekonomija posustaje za drugim ekonomijama u zaštiti investitora ili ih nadmašuje.

Tabela 7.1 Lakoća zaštite investitora u BiH po godišnjim izvještajima Lakoće poslovanja

Indikator	LP2006	LP2007	LP2008	LP2009	LP2010	LP2011	LP2012	LP2013	LP2014
Rang	..	..	..	..	..	..	..	113	115
Objavlivanje informacija (0-10)	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Upravljačka odgovornost (0-10)	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Lakoća rješavanja tužbi dioničara (0-10)	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Jačina zaštite investitora (0-10)	4.7	4.7	4.7	4.7	4.7	4.7	4.7	4.7	4.7

Napomena: podaci svake zemlje za period 2004. – 2011. se koriguju svake naredne godine za cijeli navedeni period tako da podaci o rangu iz 2013. nisu isti kao podaci navedeni u pojedinačnim dokumentima za periode 2004. – 2011.

Ekonomije sa najjačom zaštitom manjinskih investitora zahtijevaju višu otvorenost i jasno definišu direktorske dužnosti. Također, jako dobro i efikasno im funkcionišu sudovi i što manjinskim investitorima olakšava da dokažu eventualne nezakornitosti i dobiju presudu u razumnom roku. Dakle, reforme kako bi se ojačala zaštita investitora mogu napredovati na različitim poljima, recimo

kroz nove ili izmjenjene i dopunjene propise o poslovanju, vrijednosnim papirima ili pravilima parničnog postupka. Koje reforme u zaštiti investitora je lakoća poslovanja zabilježila u Bosni i Hercegovini posljednjih godina vidi se u sljedećoj tabeli (slika 7.2)? Vidljivo je da posljednjih 7 godina nije bilo napretka u pogledu zaštite investitora.

Tabela 7.2 Da li je zaštita investitora u BiH ojačana ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2008	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2009	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2010	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2011	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2012	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2013	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2014	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja

Indikator zaštite investitora za Bosnu i Hercegovinu koji se procjenjuje u ovom dokumentu, temelji se na detaljno prikupljenim podacima kroz ankete pravnika iz oblasti poslovanja, iz propisa

koji regulišu poslovanje i sudske prakse. Pregled koji slijedi detaljno pokazuje osnovne rezultate za Bosnu i Hercegovinu kad je u pitanju kvalitet zaštite investitora.

Sažetak bodovanja indikatora zaštite investitora u Bosni i Hercegovini

Indikator	Bosna i Hercegovina	Europa i Centralna Azija	Prosjek OECD visoki prihod
Objavljivanje informacija (0-10)	3	7	7
Upravljačka odgovornost (0-10)	6	5	5
Lakoća rješavanja tužbi dioničara (0-10)	5	6	7
Jačina zaštite investitora (0-10)	4.7	5.7	6.2

Pokrivenost	Rezultat	Opis rezultata
Objavljivanje informacija (0-10)	3	
Koja tijela u preduzeću daju saglasnost za obavljanje transakcija	2	Upravni odbor a direktor nema pravo glasati
Da li je potrebno objavljivati sukob interesa između direktora i upravnog odbora?	1	Postojanje sukoba bez pojedinosti
Da li je potrebno objavljivanje transakcija u javnosti i/ili dioničare bez odgode?	0	Ne postoji obaveza objavljivanja
Da li je potrebno objavljivanje transakcija u periodičnim intervalima (godišnji izvještaj)?	0	Ne postoji obaveza objavljivanja
Da li spoljni organ treba pregledati uslove transakcija prije njihovog izvršenja?	0	Ne
Upravljačka odgovornost (0-10)	6	
Mogu li suvlasnici direktno tužiti za štetu koju transakcija kupac-prodavac može nanijeti preduzeću?	0	Ne
Mogu li suvlasnici smatrati da je direktor odgovoran za štetu koju transakcija kupac-prodavac može nanijeti preduzeću?	1	Odgovornost za nepažnju ili uticaj na odobrenje transakcije
Mogu li suvlasnici smatrati članove upravljačkog tijela odgovornim za štetu koju transakcija kupac-prodavac može nanijeti preduzeću?	2	Odgovornost za neloyalne/opresivne transakcije ili one koje idu na štetu manjinskih vlasnika
Da li sud može poništiti transakciju nakon uspješnog zahtjeva od strane tužitelja vlasnika?	0	Nije moguće osim u slučaju prevare prodavca
Da li će direktor platiti odštetu za štetu koju je nanio preduzeću usljed uspješnog zahtjeva od strane tužitelja vlasnika?	1	Da
Da li će direktor vratiti ostvarenu dobit od transakcije usljed uspješnog zahtjeva od strane tužitelja vlasnika?	1	Da
Da li se novčane i zatvorske kazne mogu primjeniti protiv direktora?	1	Da

Lakoća rješavanja tužbi dioničara (0-10)	5	
Da li vlasnici koji posjeduju 10% ili manje od kupčevog udjela mogu pregledati transakcijske dokumente prije podnošenja tužbe?	1	Da
Da li vlasnici koji posjeduju 10% ili manje od kupčevog udjela mogu zahtijevati od inspektora da ispita transakciju?	1	Da
Da li tužitelj može dobiti bilo koji dokument od optuženog i svjedoka tokom suđenja?	3	Sve informacije koje su relevantne za predmet tužbe
Da li tužitelj može zatražiti niz dokumenata od optuženog bez identificiranja posebnih razloga?	1	Da
Da li tužitelj može direktno postavljati pitanja optuženom i svjedocima?	0	Ne
Da li je razina dokazivanja u građanskim parnicama niža nego u krivičnim?	0	Ne
Jačina zaštite investitora (0-10)	4.7	

PORESKA POLITIKA

Poreska politika zemlje i porezi su od suštinskog značaja. Oni financiraju javne usluge, infrastrukturu i usluge koje su od velike važnosti za normalno funkcionisanje privrede. Ali, visina poreskih stopa treba da bude pažljivo odabrana – čime će se izbjeći zloupotrebe poreskih zakona. Prema analizama Lakoće poslovanja tamo gdje je jako komplikovan poreski sistem i gdje su visoki porezi, veliki dio ekonomskih aktivnosti se obavlja u neformalnom sektoru – i preduzeća na taj način izbjegavaju plaćati porez.

Lakoća poslovanja mjeri poreze i obavezne doprinose koje preduzeće srednje veličine mora platiti u određenoj godini, kao i administrativne poteškoće prilikom plaćanja poreza i doprinosa. Mjeri se na osnovu niza finansijskih izvještaja i pretpostavki o transakcijama u toku jedne godine. Podaci su dobiveni na osnovu učestalosti podnošenja naloga i plaćanja ali i vremena potrebnog za plaćanje koje je u skladu sa poreskim zakonima. Rang lakoće plaćanja poreza je jednostavan

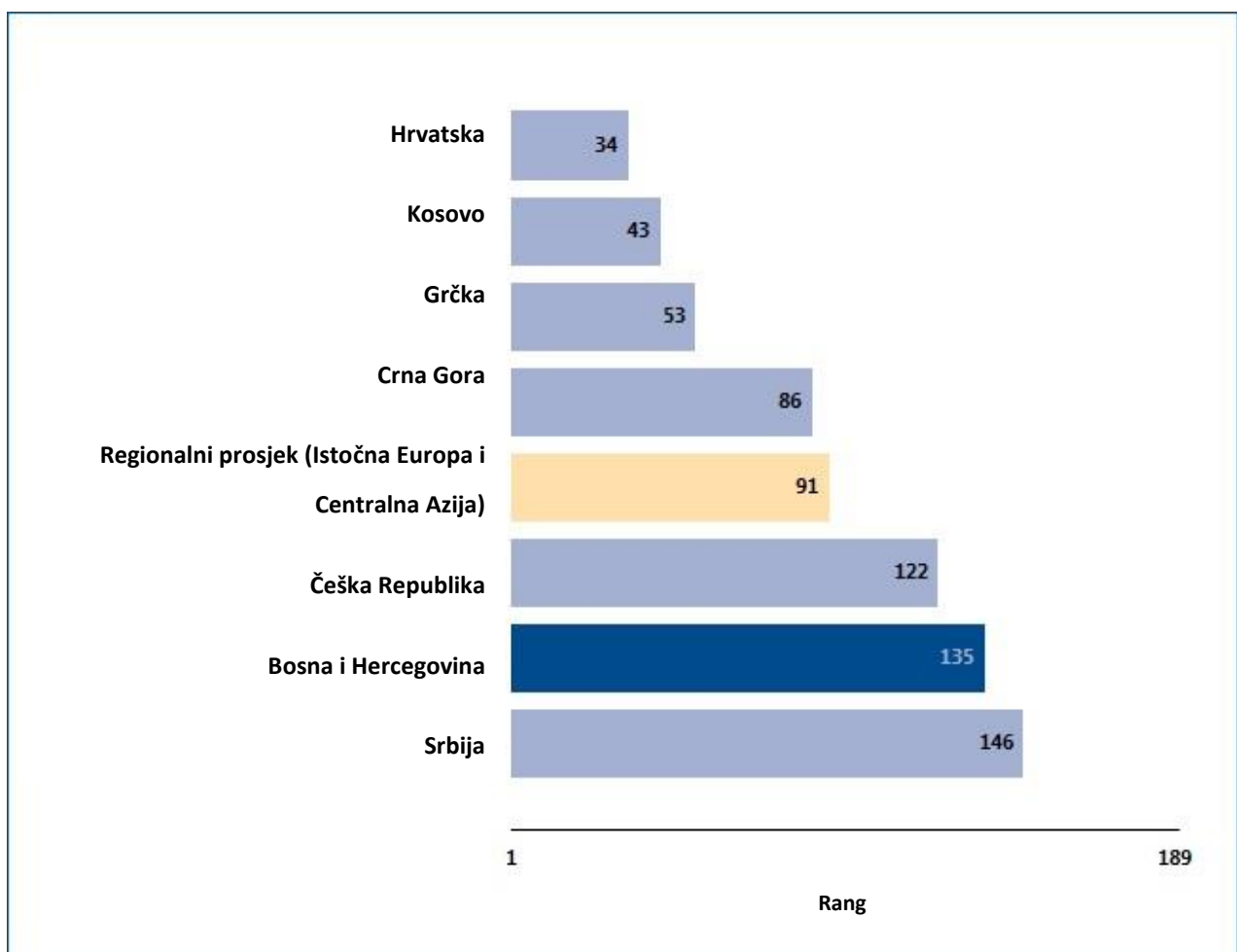
prosjeckom komponenti ovog pokazatelja: broj godišnjih plaćanja, vrijeme i ukupna poreska stopa. Kako bi podaci bili uporedivi sa ostalim ekonomijama postoji nekoliko pretpostavki o poslovanju, porezima i doprinosima:

- Preduzeće koje plaća porez je srednje veličine koje je poslovanje započelo 01. januara 2011. godine.
- Poslovanje počinje iz iste finansijske pozicije u svakoj ekonomiji. Svi porezi i obavezni doprinosi koji su uplaćeni tokom godine poslovanja se evidentiraju.
- Porezi i obavezni doprinosi se mjere na svim nivoima vlasti.
- Porezi i obavezni doprinosi podrazumijevaju porez na dobit, porez na promet i sve poreze na plate rada koje preduzeća plaćaju.
- Standardni odbici i izuzeća se također evidentiraju.

Koliko je administrativno komplikovano plaćanje poreza u Bosni i Hercegovini i koliko poreza preduzeća plaćaju? U prosjeku, preduzeća izvrše 40 plaćanja poreza tokom godine, potroše 407 sati na podnošenje, pripremu i plaćanje poreza a plate porez u iznosu od 25,5 % dobiti.

Globalno gledajući Bosna i Hercegovina je na 135 mjestu od 189 ekonomija (slika 8.1). Rangiranje u odnosu na ekonomije okruženja i regionalni prosjek pruža korisne informacije u procjeni poreskog opterećenja u Bosni i Hercegovini.

Slika 8.1. Rangiranje BiH u odnosu na ekonomije okruženja u lakoći plaćanja poreza

lako najnoviji podaci Lakoće poslovanja pokazuju koliko je lako pridržavati se poreskih pravila u BiH danas, podaci za posljednjih 8 godina pokazuju koji dijelovi

procesa su se poboljšali a koji ne (tabela 8.1). To nam može pomoći u prepoznavanju potencijala za olakšavanje poreskih obaveza tamo gdje je to moguće.

Tabela 8.1 Lakoća plaćanja poreza u BiH po godišnjim izvještajima Lakoće poslovanja

Indikator	LP2006	LP2007	LP2008	LP2009	LP2010	LP2011	LP2012	LP2013
Rang	..	..	..	..	..	..	137	128
Plaćanje (godišnji broj)	55	55	55	55	55	55	55	44
Vrijeme (sati po godini)	368	368	368	428	422	422	422	407
Ukupna poreska stopa (%dobiti)	43.2	43.1	43.2	43.7	26.1	22.7	24.1	24.1

Napomena: podaci svake zemlje za period 2004. – 2011. se koriguju svake naredne godine za cijeli navedeni period tako da podaci o rangu iz 2013. nisu isti kao podaci navedeni u pojedinačnim dokumentima za periode 2004. – 2011.

Ekonomije širom svijeta su plaćanje poreza ubrzale i olakšale poslovanje putem objedinjavanja zahtjeva, smanjenjem učestalosti plaćanja ili uvođenjem elektronskog plaćanja. Mnogi su smanjili i poreske stope, a promjene su donijele konkretne rezultate. Neke

ekonomije su pojednostavljuvanjem plaćanja poreza i smanjenjem poreskih stopa dobile veće poreske prihode. Koje od poreskih reformi je Lakoća poslovanja zabilježila u Bosni i Hercegovini tokom posljednjih godina pokazuje sljedeći pregled (tabela 8.2)?

Tabela 8.2 Da li je plaćanje poreza u BiH olakšano ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2008	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2009	Stopa poreza na dobit je smanjena sa 30% na 10% i stupila je na snagu 01. januara 2008. godine. Raspodjela dobiti (uključujući dividende) je oslobođena od plaćanja poreza. Poreski gubici se mogu prenositi 5 godina.
LP2010	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2011	Bosna i Hercegovina je pojednostavila proces oporezivanja rada, smanjile su se obaveze poslodavca za socijalno osiguranje
LP2012	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2013	Bosna i Hercegovina je olakšala plaćanje doprinosa za socijalno osiguranje uvođenjem elektronskog popunjavanja naloga i plaćanja.
LP2014	Bosna i Hercegovina je uvela kaznu u slučaju nezapošljavanja minimalnog broja ljudi u pojedinim djelatnostima iako je privremeno ukinula porez na šume.

Pokazatelji prikazani za Bosnu i Hercegovinu se temelje na standardnom nizu poreza i obaveza koje uplaćuju preduzeća na osnovu prikupljenih podataka. Porezni obveznici su anketirani o standardnim finansijskim izvještajima kao i broju transakcija koje preduzeće ima u toku godine. Ispitanici su odgovarali na to koliko preduzeće mora platiti poreza i obaveznih doprinosa i koje su procedure kako bi se to izvršilo. U nastavku su detaljno predstavljeni svi porezi i doprinosi u BiH sa brojem uplata, vremenom i poreskim stopama.

LOKACIJA PREDUZEĆA

Grad: Sarajevo

Sažetak poreza i opterećenja u Bosni i Hercegovini

Indikator	Bosna i Hercegovina	Europa i Centralna Azija	Prosjek OECD visoki prihod
Plaćanje (godišnji broj)	40	26	12
Vrijeme (sati po godini)	407	246	175
Porez na dobit (%)	7.0	9.0	16.1
Porezi i doprinosi (%)	15.9	22.6	23.1
Drugi porezi (%)	2.6	7.0	2.0
Ukupna poreska stopa (%dobiti)	25.5	38.7	41.3

Porez ili obavezni doprinosi	Plaćanja (broj)	Napomene o uplatama	Vrijeme (sati)	Zakonska poreska stopa	Poreska osnovica	Ukupna poreska stopa (%dobiti)
Doprinosi za osiguranje zaposlenih	1	online uplata	81	10.5%	Bruto plaća	11.8
Porez na dobit	12		68	10%	oporeziva dobit	7
Doprinos za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom	0	Plaćeno zajednički	0	25% za svaku osobu sa invaliditetom koje mora biti zaposlena	Prosječna neto plata u FBiH	3.3
Porez na promet nekretnina	1		0	4 BAM	Po metru kvadratnom	1.6
Naknada turističke zajednice	12		0	0.05%	prihod	0.9
Doprinos za zaštitu od prirodnih nepogoda	0	Plaćeno zajednički	0	0.5%	Neto plaća	0.4
Doprinos za zaštitu voda	0	Plaćeno zajednički	0	0.5%	Neto plaća	0.4
Takse na istaknutu firmu	1		0	200 BAM	0.1	1
Porez na gorivo	1		0		Uključeno u cijenu goriva	0
PDV	12		258	17%	Dodana vrijednost	0
Ukupno	40		407			25.5

MEĐUNARODNA TRGOVINA

U današnjem svijetu globalizacije, omogućavanje lakše razmjene roba i usluga među ekonomijama je sve više važno. Previše dokumentacije, opterećujuće carinske procedure, neučinkovite operacije na pristaništima i neadekvatna infrastruktura, vode do dodatnih troškova i kašnjenja uvoza i izvoza koji guše potencijal razmjene.

Lakoća poslovanja mjeri vrijeme i troškove (osim tarifa i troškova za pomorski transport) vezane za izvoz i uvoz standardne robe, kao i broj dokumenata potrebnih kako bi se spoljnotrgovinski posao izvršio. Indikatori obuhvataju proceduralne zahtjeve, neophodnu dokumentaciju i procedure na carini i drugim regulatornim tijelima, kao i u lukama. Također, indikatori obuhvataju i logistiku, uključujući vrijeme i troškove unutrašnjeg transporta sve do najvećeg poslovnog centra. Rang lakoće međunarodne trgovine je jednostavan prosjek komponenti ovog pokazatelja: broja dokumenata, vremena i troškova izvoza i uvoza. Kako bi podaci bili uporedivi sa ostalim ekonomijama postoji nekoliko pretpostavki o analiziranom preduzeću i robi kojom se trguje.

Preduzeće je:

- Malo srednje preduzeće sa 60 uposlenih.
- Smješteno u prigradskoj zoni najvećeg poslovnog grada
- Privatno društvo sa ograničenom odgovornošću, u domaćem vlasništvu, zvanično registrovano i posluje u skladu sa regulativom i važećim zakonima o trgovini.

Roba kojom se trguje:

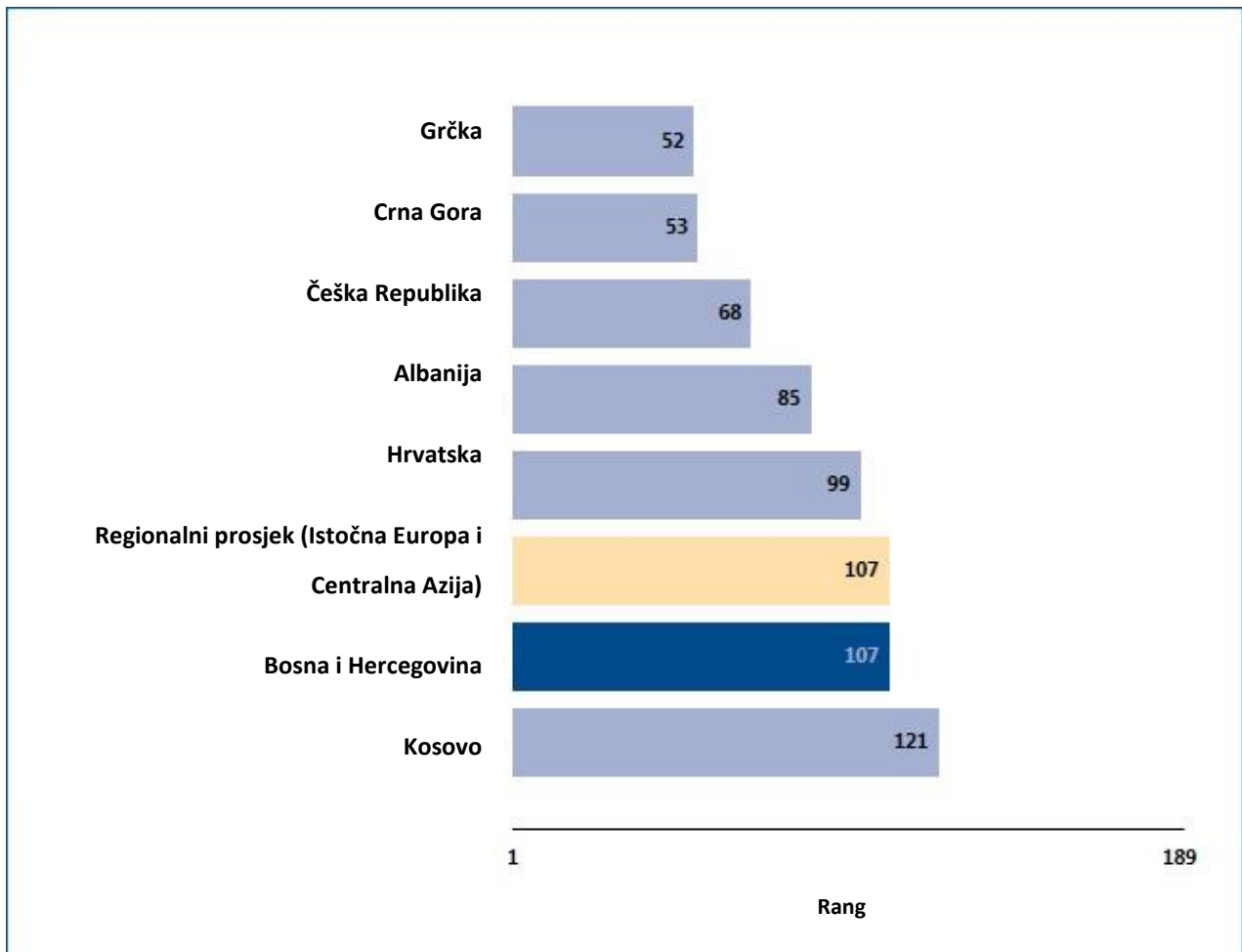
- Nije štetna i ne uključuje vojnu opremu.
- Ne zahtjeva hlađenje niti bilo koje posebno okruženje.
- Ne zahtjeva nikakve posebne fitosanitarne ili okolišne uslove sigurnosti, osim onih iz međunarodnih standarda.
- Je jedna od vodećih izvoznih ili uvoznih roba.
- Prevozi se u suhom kargu, 20 metara dugom kontejneru.

Prema podacima prikupljenim od strane Lakoće poslovanja, izvoz standardnog kontejnera robe zahtijeva 8 dokumenata, traje 16 dana i košta 1260\$. Uvoz istog kontejnera robe zahtijeva 8 dokumenata, traje 13 dana i košta 1200\$.

U globalnom smislu Bosna i Hercegovina zauzima 107 mjesto na ljestvici od 189

zemalja u dijelu lakoće međunarodne trgovine (slika 9.1). Upoređivanje sa ekonomijama u okruženju i regionalnim prosjekom pruža korisne informacije u procjeni lakoće uvoza ili izvoza roba u Bosni i Hercegovini.

Slika 9.1. Rangiranje BiH u odnosu na ekonomije okruženja u lakoći međunarodne trgovine

U ekonomijama šitom svijeta trgovina među zemljama je postala brža i lakša tokom proteklih godina. Vlade su uvele određene instrumente za olakšavanje trgovine uključujući „single window“, inspekcije i sistem elektronske razmjene podataka. Ove promjene su uveliko poboljšale trgovinsku klimu i preduzećima

povećale međunarodnu konkurentnost. Koje od trgovinskih reformi je Lakoća poslovanja zabilježila u Bosni i Hercegovini posljednjih godina vidi se iz slijedećeg pregleda (tabela 9.2)? Vidljivo je da u posljednjih 7 godina nije bilo napretka u liberalizaciji i lakoći spoljnotrgovinskih poslova.

Tabela 9.2 Da li je međunarodna trgovina u BiH olakšana ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2008	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2009	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2010	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2011	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2012	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2013	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2014	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja

Pokazatelji prikazani za Bosnu i Hercegovinu se temelje na standardnom nizu procedura u spoljnoj trgovini putem vodenog transporta. Informacije o procedurama kao i o potrebnoj dokumentaciji, troškovima i vremenu koji su potrebni kako bi se procedure završile su prikupljeni od lokalnih špeditera, brodskih kompanija, carinskih posrednika, luka i banaka. U nastavku su detaljno

LOKACIJA PREDUZEĆA

Grad: Sarajevo

predstavljene sve procedure, vrijeme i troškovi neophodni za uvoz i izvoz robe, zajedno sa potrebnom dokumentacijom.

Sažetak procedura i dokumenata u međunarodnoj trgovini u Bosni i Hercegovini

Indikator	Bosna i Hercegovina	Europa i Centralna Azija	Prosjek OECD visoki prihod
Dokumenti potrebni za izvoz (broj)	8	7	4
Vrijeme izvoza (dana)	16	25	11
Trošak izvoza (US \$ po kontejneru)	1,260	2,109	1,070
Dokumenti potrebni za uvoz (broj)	8	8	4
Vrijeme uvoza (dana)	13	26	10
Trošak uvoza (US \$ po kontejneru)	1,200	2,339	1,090

Procedure za izvoz	Vrijeme (dana)	Trošak (\$)
Pripremni dokumenati	7	260
Carinjenje i tehničke kontrole	2	100
Pristaništa i terminali	4	200
Unutrašnji transport i rukovanje robom	3	700
Ukupno	16	1.260

Procedure za uvoz	Vrijeme (dana)	Trošak (\$)
Carinjenje i tehničke kontrole	2	100
Pristaništa i terminali	3	200
Unutrašnji transport i rukovanje robom	3	700
Ukupno	13	1.200

Dokumenti za izvoz
Tovarni list
Robna faktura
Convention des Marchandises Routiers – CMR (transportni dokumenti)
Carinska deklaracija za izvoz
Carinska prateća dokumentacija
Inspekcijski izvještaj
Popis ambalaže
Terminalni primitak o rukovanju

Dokumenti za uvoz
Tovarni list
Robna faktura
Convention des Marchandises Routiers – CMR (transportni dokumenti)
Carinska deklaracija za uvoz
Carinska prateća dokumentacija
Inspekcijski izvještaj
Popis ambalaže
Terminalni primitak o rukovanju

IZVRŠENJE UGOVORA

Riješavanje komercijalnih sporova ima veliku važnost za privredu. Sudovi su jako bitni za poduzetnike jer oni tumače pravila tržišta i štite ekonomska prava. Efikasni i transparentni sudovi ohrabruju nove poslovne aktivnosti jer se preduzetnici mogu osloniti na sudove u slučaju da kupac ne izmiri svoja dugovanja. Brza suđenja su naročito neophodna za mala preduzeća koja imaju problem sa nelikvidnošću i ostankom u poslu dok čekaju ishod dugog sudskog spora.

Lakoća poslovanja mjeri efikasnost pravosudnog sistema u rješavanju privrednih sporova pred domaćim sudovima. Ovaj dokument analizira podatke koji se odnose na vrijeme, troškove i složenost procedura u rješavanju komercijalnih tužbi. Rang lakoće izvršenja ugovora predstavlja prosjek komponenti: procedura, vrijeme i troškovi vođenja sudskog spora. Kako bi

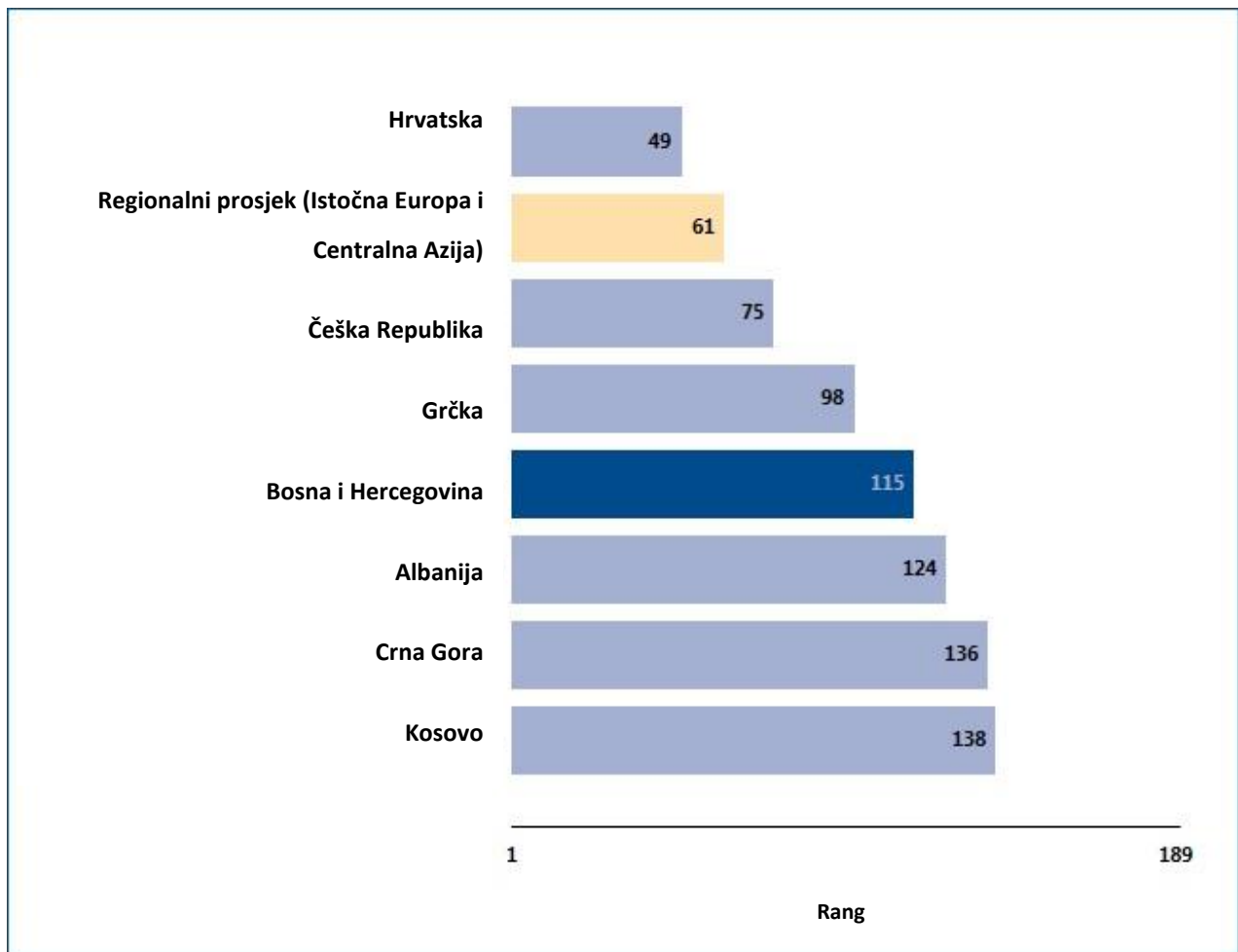
podaci bili uporedivi sa drugim ekonomijama, Lakoća poslovanja se koristi nekim pretpostavkama:

- Prodavac i kupac se nalaze u najvećem poslovnom gradu.
- Kupac naručuje robu po narudžbi i odbija da plati
- Prodavac tuži kupca pred nadležnim sudom
- Vrijednost potraživanja je 200% BDP-a po glavi stanovnika.
- Spor o kvalitetu robe zahtijeva stručno mišljenje.
- Sudija odlučuje u korist prodavca, nema mogućnosti žalbe.
- Prodavac provodi presudu putem javne prodaje pokretne imovine kupca.

Koliko je učinkovit proces rješavanja privrednih sporova putem sudova u Bosni i Hercegovini? Prema podacima koje je prikupila Lakoća poslovanja, izvršenje ugovora traje 595 dana, košta 34,0% vrijednosti potraživanja i zahtijeva 37 postupaka.

Globalno, Bosna i Hercegovina je na 115 mjestu od 189 ekonomija prema lakoći izvršenja ugovora (slika 10.1). Usporedba sa ekonomijama okruženja i regionalnim prosjekom pruža i druge korisne informacije za procjenu efikasnosti izvršenja ugovora u Bosni i Hercegovini.

Slika 10.1. Rangiranje BiH u odnosu na ekonomije okruženja u lakoći izvršenja ugovora

Zemlje u svim regijama svijeta su poboljšale izvršenje ugovora posljednjih godina. Sudstvo se može poboljšati na različite načine. Zemlje sa višim dohotkom imaju tendenciju poboljšanja efikasnosti sudstva uvođenjem novih tehnologija. Zemlje sa nižim dohotkom obično rade na smanjenju broja zaostalih predmeta

uvođenjem periodičnih pregleda kako bi se riješili stari predmeti i ubrzavanjem sudskog postupka. Koje od reformi u olakšavanju izvršenja ugovora je Lakoća poslovanja zabilježila u Bosni i Hercegovini prikazano je u sljedećem pregledu (tabela 10.1)? Vidljivo je da u posljednjih 7 godina nema napretka.

Tabela 10.1 Da li je izvršenje ugovora u BiH olakšano ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2008	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2009	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2010	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2011	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2012	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2013	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2014	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja

Pokazatelji koji su prikazani za Bosnu i Hercegovinu su bazirani na nizu specifičnih proceduralnih koraka koji su potrebni u rješavanju standardiziranih poslovnih sporova preko sudova. Procedure, vrijeme i troškovi koji su potrebni za njihovo okončanje su identifikovani kroz proučavanje kodeksa parničnog postupka i drugih sudskih propisa kao i kroz istraživanja i anketiranje lokalnih parničnih advokata.

SUD

Grad: Sarajevo

Vrijednost zahtjeva: 13724

Ime suda: Općinski sud u Sarajevu

Sažetak procedura, vrijeme i troškovi izvršenja ugovora u Bosni i Hercegovini

Indikator	Bosna i Hercegovina	Europa i Centralna Azija	Prosjek OECD visoki prihod
Vrijeme (broj)	595	441	529
Podnošenje tužbe i usluge	30		
Suđenje i presuda	385		
Izvršenje presude	180		
Trošak (% prema zahtjevu)	34.0	25.3	21.0
Troškovi odvjetnika (%prema zahtjevu)	25.0		
Troškovi suda (%prema zahtjevu)	6.0		
Troškovi izvršenja (%prema zahtjevu)	3.0		
Procedure (broj)	37	37	31
Broj postupaka (bez dodatnih bodova)	38		
Specijalizirani trgovački sudovi	-1		
Ukupan broj postupaka (uključujući i bonus bodove)	37		

RIJEŠAVANJE NESOLVENTNOSTI

Stečajni sistem funkcioniše kao filter, osigurava opstanak ekonomski efikasnih preduzeća i ponovnu raspodjelu resursa onih neefikasnih. Brz i jeftin stečajni postupak rezultira brzim povratkom poslovanja u normalan rad i osigurava povrat sredstava kreditorima. Boljom realizacijom očekivanja kreditora i dužnika u ishodu stečajnog postupka, dobro uređen stečajni sistem može olakšati pristup finansijskim sredstvima, sačuvati održiva preduzeća i na taj način povećati rast privrede.

Lakoća poslovanja mjeri vrijeme, troškove i ishode stečajnog postupka domaćih privrednih subjekata. Ne bilježi stečajne postupke pojedinaca i finansijskih institucija. Podaci su dobijeni iz ankete od strane subjekata domaće prakse nesolventnosti, proučavanjem zakona i propisa, kao i na osnovu javnih informacija o sistemu stečaja.

Rangiranje u odnosu na lakoću rješavanja nesolventnosti se temelji na stopi povrata

sredstava, koji se vraća kreditorima i povjericima putem reorganizacije, likvidacije ili postupka izvršenja duga.

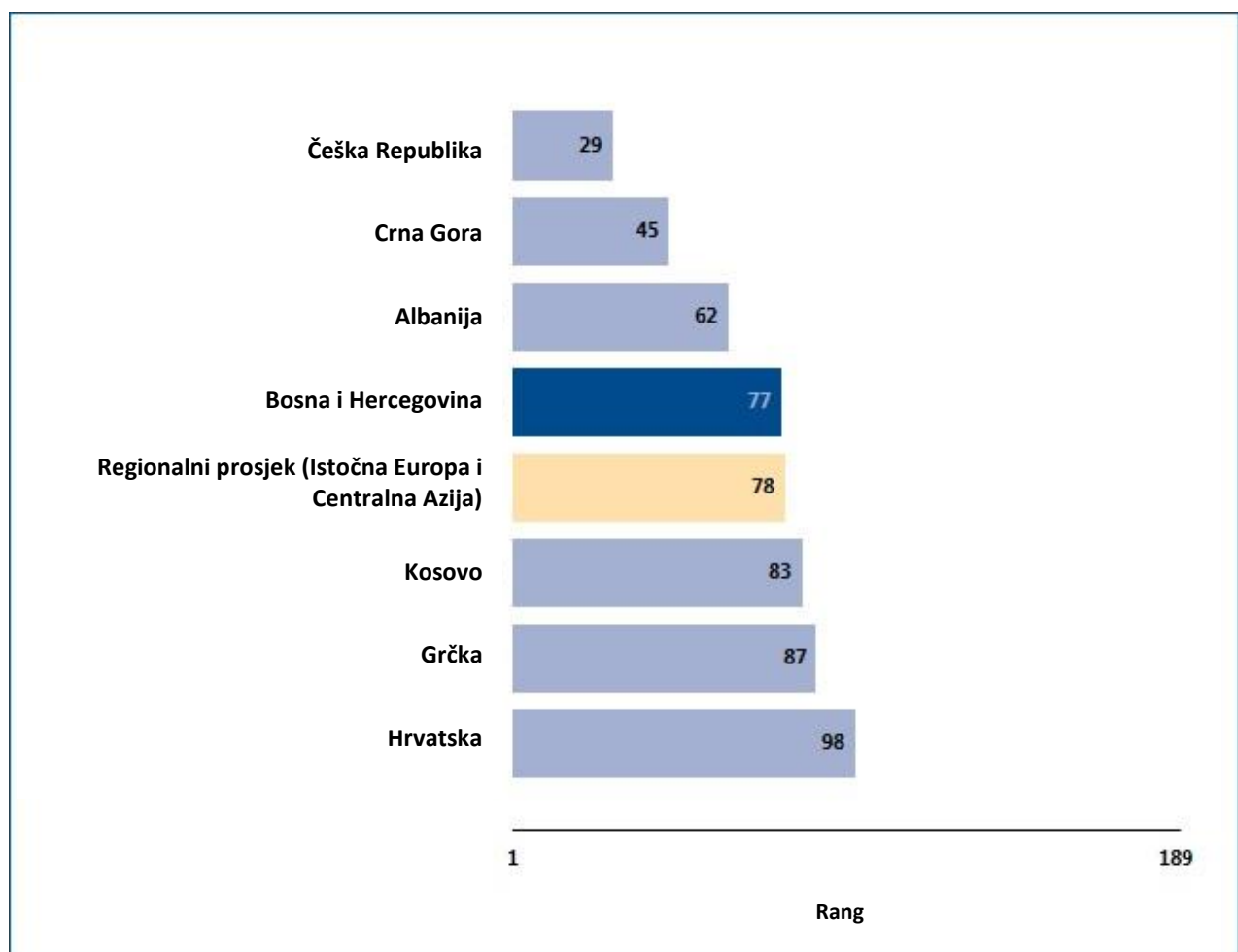
Da bi podaci bili uporedivi sa ostalim ekonomijama, Lakoća poslovanja koristi nekoliko pretpostavki o poslovanju i postupku stečaja. Pretpostavlja se da je preduzeće:

- U privatnom domaćem vlasništvu, društvo sa ograničenom odgovornošću koje se bavi hotelskom djelatnošću.
- Posluje u velikom poslovnom centru
- Ima 201 zaposlenog, jednog glavnog kreditora i 50 manjih.
- Ima veću vrijednost kao cjelokupno preduzeće – efikasan ishod je ili reorganizacija ili prodaja u cjelosti, nikako rascjepkana likvidacija.

Koliko je učinkovit sistem rješavanja nesolventnosti (stečajnog postupka) u Bosni i Hercegovini? Prema podacima Lakoće poslovanja, rješavanje nesolventnosti traje u prosjeku 3,3 godine i košta 9% dužnikove imovine sa najvjerojatnijim ishodom da će preduzeće biti prodano u dijelovima. Prosječna stopa povrata je 36,0 centi na dolar.

U globalnom smislu, Bosna i Hercegovina je na 77 mjestu od 189 zemalja po lakoći rješavanja nesolventnosti (slika 11.1). Uporedba sa ekonomijama u okruženju i sa regionalnim prosjekom pružaju korisne informacije u procjeni efikasnosti stečajnog postupka u BiH.

Slika 11.1. Rangiranje BiH u odnosu na ekonomije okruženja u lakoći rješavanja nesolventnosti

Dobro uravnotežen sistem koji reguliše stečajni postupak razlikuje preduzeća koja su u finansijskim nevoljama, ali ekonomski održiva, od neefikasnih kompanija koje je potrebno likvidirati. No, u nekim zemljama stečajni postupak je toliko rigidan da se čak i održiva preduzeća likvidiraju. Mnoge

nedavne reforme Zakona o stečaju u BiH su usmjerene na pomoć u preživljavanju održivih preduzeća. Koje od stečajnih reformi je Lakoća poslovanja zabilježila u Bosni i Hercegovini posljednjih godina pokazuje slijedeći pregled (tabela 11.1)?

Tabela 11.1 Da li je rješavanje nesolventnosti u BiH olakšano ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2008	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2009	Bosna i Hercegovina je ojačala stručne uvjete za stečajne upravitelje
LP2010	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2011	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2012	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2013	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2014	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja

ZAPOŠLJAVANJE RADNIKA

Lakoća poslovanja mjeri fleksibilnost u reguliranju zapošljavanja, posebno prekida radnog odnosa radnika i rigidnosti radnog vremena. U periodu 2007 – 2011 napravljena su poboljšanja kako bi se uskladila metodologija zapošljavanja radnika sa konvencijom Međunarodne organizacije rada (ILO). Samo 4 od 188 konvencija ILO pokriva područja koja mjeri Lakoća poslovanja: prestanak radnog odnosa, rad preko vikenda, plaćeni odmor i noćni rad. Poslovna metodologija Lakoće poslovanja je u potpunosti u skladu sa ove 4 konvencije i ne uključuje ILO osnovne radne standarde iz 8 konvencija koje pokrivaju pravo na kolektivno pregovaranje, ukidanje prisilnog rada, ukidanje dječijeg rada i jednak tretman u praksi zapošljavanja.

Između 2009. i 2011. godine radna grupa Svjetske banke je radila sa konsultantima uključujući pravnike u oblasti rada, poslodavce i predstavnike radnika, stručnjake iz ILO, OECD, civilno društvo i privatni sektor kako bi pregledali regulativu koja reguliše zapošljavanje radnika i istražili buduća područja zapošljavanja. Ove godine, Lakoća poslovanja je nastavila istraživanje prikupljanjem podataka o propisima koji pokrivaju probni rok za nove uposlenike.

Podaci o zapošljavanju radnika se temelje na detaljnom istraživanju propisa o zapošljavanju koji je urađen od strane domaćih pravnika i javnih službenika. Konsultovan je Zakon o zapošljavanju,

kao i sekundarni izvori kako bi se potvrdila tačnost prikupljenih pokazatelja.

Kako bi podaci bili uporedivi sa ostalim ekonomijama korišteno je nekoliko pretpostavki o radniku i preduzeću:

Radnik:

- Zarađuje plaću plus beneficije jednaku prosječnoj plati u privredi tokom cijelog perioda svog zaposlenja.
- Ima rok isplate plate koji je najčešći za radnike u privredi
- Je zakoniti građanin koji pripada istoj rasi i religiji kao većina stanovnika zemlje
- Boravi u najvećem poslovnom gradu
- Nije član sindikata, osim ukoliko je to obavezno

Preduzeće:

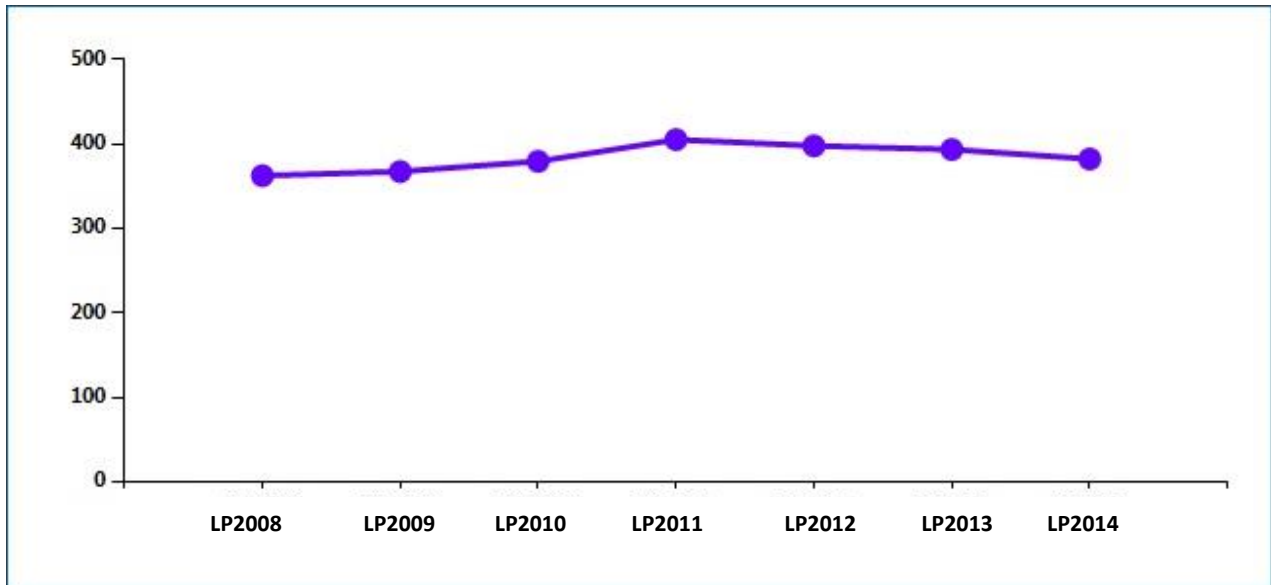
- Je društvo sa ograničenom odgovornošću
- Posluje u najvećem poslovnom gradu
- Je 100% u domaćem vlasništvu
- Posluje u proizvodnom sektoru
- Ima 60 uposlenika
- Podliježe kolektivnom ugovoru u ekonomijama gdje takvi ugovori pokrivaju više od polovine proizvodnog sektora i primjenjuje se na firme koje čak i nisu potpisnice
- Poštuje svaki zakon i propise, ali ne daje radnicima veće beneficije nego je to propisano zakonom, propisom ili kolektivnim ugovorom.

Jedan od indikatora lakoće zapošljavanja radnika je poteškoća zapošljavanja. Ova mjera procjenjuje, između ostalog, minimalnu platu 19 - godišnjeg radnika na

svom prvom poslu. Lakoća poslovanja pokazuje trend minimalne plaće isplaćene u Bosni i Hercegovini u posljednjih 7 godina (slika 12.1).

Slika 12.1 Da li je minimalna zarada 19-godišnjeg pripravnika povećana tokom vremena?

Minimalna plata (US\$ mjesečno)

Zakoni o zapošljavanju su potrebni radi zaštite radnika od samovoljnog i nepravednog odnosa poslodavca i kako bi se osiguralo efikasno sklapanje ugovora između radnika i poslodavaca. Mnoge ekonomije koje su svoje radne zakone promijenile u posljednjih 5 godina su osjetile veću fleksibilnost na tržištu rada.

Koje promjene je Lakoća poslovanja zabilježila u Bosni i Hercegovini kada je u pitanju lakoća zapošljavanja radnika pokazuje slijedeći pregled (tabela 12.1)? Vidljivo je da u posljednjih 7 godina u oblasti lakoće zapošljavanja i otpuštanja radnika nije bilo napretka.

Tabela 12.1 Da li je zapošljavanje radnika u BiH olakšano ili ne?

Godina LP	Reforma
LP2008	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2009	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2010	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2011	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2012	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2013	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja
LP2014	Nema reformi zabilježenih Lakoćom Poslovanja

Podaci o zapošljavanju radnika su bazirani na detaljnom istraživanju propisa o zapošljavanju koji su urađeni od strane domaćih pravnika i javnih službenika.

Rigidnost zapošljavanja mjeri 3 područja rada: teškoću zapošljavanja, rigidnost radnog vremena i problemi sa viškom zaposlenih.

Teškoća zapošljavanja mjeri da li su ugovori o radu na određeno vrijeme zabranjeni za stalne poslove, a ako su dozvoljeni, koliko je maksimalno kumulativno trajanje ugovora na određeno vrijeme, omjer minimalne pripravničke plaće ili uposlenika koji se prvi put zaposlio u odnosu na prosjek dodane vrijednosti po radniku.

Teškoća zapošljavanja	Podaci
Ugovori na određeno vrijeme su zabranjeni za stalne poslove	Ne
Maksimalna dužina trajanja jednog ugovora na određeno vrijeme (mjeseci)	24 (Član 19, Zakon o radu FBiH)
Maksimalna dužina trajanja ugovora na određeno vrijeme, uključujući produženja (mjeseci)	24
Minimalna plaća za 19-godišnjeg radnika ili pripravnika (US \$ / mjesečno)	382,3
Odnos minimalne plate u odnosu na dodanu vrijednost po radniku	0.67

Rigidnost radnog vremena ima 5 komponenti: postojanje ograničenja za noćni rad, ograničenja za rad vikendom, trajanje radne sedmice (dana i sati, uključujući prekovremene sate), prosječni plaćeni godišnji odmor za radnika sa 1 godinom rada, 5 godina rada i radnika sa 10 godina rada.

Rigidnost radnog vremena	Podaci
Standardni radni dan u prerađivačkoj industriji (sati)	8 sati
Da li je dozvoljena 50-satna radna sedmica za 2 mjeseca u godini zbog sezonskog povećanja proizvodnje	Da
Maksimalno radnih dana u sedmici	6.0
Premija za noćni rad (%plaćenih sati) u slučaju kontinuiranog rada	30%
Premija za rad preko vikenda (%plaćenih sati) u slučaju kontinuiranog rada	20%
Zabrana noćnog rada	Ne
Zabrana rada preko vikenda	Ne
Plaćeni godišnji odmor za radnike sa 1 godinom radnog staža (radnih dana)	18.0
Plaćeni godišnji odmor za radnike sa 5 godina radnog staža (radnih dana)	18.0
Plaćeni godišnji odmor za radnike sa 10 godina radnog staža (radnih dana)	18.0
Plaćeni godišnji odmor (prosjeak za radnike s 1, 5 i 10 godina stažaa, u radnim danima)	18.0

Višak zaposlenih ima 8 komponenti: da li je višak nedovoljan razlog za prestanak rada, da li poslodavac mora obavijestiti treću stranu (vladinu agenciju) kako bi raskinuo ugovor sa jednim radnikom koji je višak, da li poslodavac mora obavijestiti treću stranu (vladinu agenciju) kako bi raskinuo ugovor sa 9 radnika koji su višak, da li poslodavac treba odobrenje treće strane (vladine agencije) kako bi

raskinuo ugovor sa jednim radnikom koji je višak, da li poslodavac treba odobrenje treće strane (vladine agencije) kako bi raskinuo ugovor sa 9 radnika koji su višak, da li zakon zahtijeva da poslodavac preraspodijeli ili prekvalificira radnika prije nego ga proglaši viškom, da li važe pravila prednosti za tehnološke viškove i da li važe pravila prednosti u ponovnom zapošljavanju.

Višak zaposlenih	Podaci
Da li je zakonom dozvoljeno otpuštanje radnika kao tehnološkog viška	Da
Obavješćavanje treće strane u slučaju otpuštanja 1 radnika	Ne
Odobrenje od treće strane u slučaju otpuštanja 1 radnika	Ne
Obavješćavanje treće strane u slučaju otpuštanja 9 radnika	Da
Odobrenje od treće strane u slučaju otpuštanja 9 radnika	Ne
Prekvalificiranje ili raspoređivanje prije proglašenja viškom	Da
Prioritetna pravila kod viška zaposlenih	Ne
Pravila prednosti u ponovnom zapošljavanju	Da

Troškovi tehnološkog viška su troškovi najave i obavijesti o tehnološko višku, otpremnine i kazne zbog prekida kada je radnik suvišan. Izražava se u platnim

sedmicama. Prosječna vrijednost najave i otpremnine primjenjuju se na radnika sa 1 godinom staža, radnika sa 5 godina i radnika sa 10 godina staža.

Troškovi tehnološkog viška	Podaci
Period obavještenja za otpuštanje (u slučaju viška radnika sa 1 godinom staža, u platnim sedmicama)	2.0
Period obavještenja za otpuštanje (u slučaju viška radnika sa 5 godina staža, u platnim sedmicama)	2.0
Period obavještenja za otpuštanje (u slučaju viška radnika sa 10 godina staža, u platnim sedmicama)	2.0
Period obavještenja za otpuštanje (prosjek radnika sa 1,5,10 godina staža, u platnim sedmicama)	2.0
Otpremnina za otpuštanje (u slučaju viška radnika sa 1 godinom staža, u platnim sedmicama)	0.0
Otpremnina za otpuštanje (u slučaju viška radnika sa 5 godina staža, u platnim sedmicama)	7.2
Otpremnina za otpuštanje (u slučaju viška radnika sa 10 godina staža, u platnim sedmicama)	14.4
Otpremnina za otpuštanje (prosjek radnika sa 1,5,10 godina staža, u platnim sedmicama)	7.2